

Nr 1.

Ankom till riksdagens kansli den 23 september 1919 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om arbetstidens begränsning ävensom i ämnet väckta motioner.

Närvarande: herrar Pettersson i Södertälge, A. C. Lindblad, von Sydow, Pers, Jespersen, Lindley, Hult, K. J. A. Gustafsson, J. Johansson i Kälkebo, Johan Nilsson i Malmö, von Koch, Anders Elisson, Sigfrid Hansson, Lindqvist i Kosta, Lindman, Olsson i Broberg*, Hagman i Stockholm, Olsson i See, Sjöström, Persson i Fritorp*, Karlsson i Gasabäck*, Holmström, Ericson i Obergå och Lövgren i Nyborg.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Genom en den 4 augusti 1919 dagtecknad, till andra särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 4, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda utdrag av i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade

Förslag

till

Lag

om arbetstidens begränsning.

Härigenom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt sär-

skilt arbetsföretag, vari i regel flera än tre arbetare på sådant sätt användas.

Från lagens tillämpning undantagas dock

a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,

b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj,

c) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider,

d) arbete, som bedrives av staten,

e) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård,

f) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske,

g) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe,

h) jordbruk jämte sådana därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, ävensom trädgårdsskötsel och djurskötsel, ändå att arbetet bedrives utan samband med jordbruk,

i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,

j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt

k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning, ritare, bokhållare eller därmed jämställd person, vaktmästare eller annat underordnat kontorsbiträde.

3 §.

På begäran av domstol eller den, vars rätt därav beröres, åligger det arbetsrådet att avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag äger tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare.

Är mål, som handlägges vid domstol, beroende av fråga, varom i första stycket förmäles, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetsrådet,

när part sådant äskar eller domstolen finner det nödigt; och må slutligt utslag av domstolen ej meddelas, förrän arbetsrådets beslut kommit domstolen tillhanda.

I annan fråga rörande lagens tillämpning, än som i första stycket avses, har arbetsrådet att på begäran av domstol eller den, vars rätt av frågan beröres, avgiva utlåtande.

4 §.

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid, raster oräknade, än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan; dock må, därest nyssnämnda begränsning av arbetstiden för vecka icke därigenom överskrides, arbetstiden under veckans fem första söckendagar utsträckas till 8 $\frac{1}{2}$ timmar.

Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning, må annan arbetstid än nyss angivits tillämpas, såvitt därigenom icke uppkommer längre sammanlagd arbetstid för en tidrymd av högst tre veckor, än att den motsvarar 48 timmar i veckan.

5 §.

Beträffande arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av synnerligen stort allmänt intresse, må arbetsrådet, i den mån så prövas påkallat, medgiva undantag från de i 4 § angivna begränsningar.

Måste arbete, som bedrives med tre skiftlag, oundgängligen fortgå jämväl under sön- och helgdagar, må arbetsrådet, i den mån så prövas påkallat, medgiva därför erforderligt undantag.

Är för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande längd, må arbetsrådet, i den mån så prövas påkallat, medgiva, att annan arbetstid än i 4 § stadgas må tillämpas, såvitt därigenom icke sammanlagda arbetstiden för en tidrymd av högst fyra veckor blir längre, än att den motsvarar 48 timmar i veckan.

6 §.

Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i driften eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å varor eller annan egendom, må arbetare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete utöver tid, som finnes angiven i 4 § eller

kan hava bestämts med stöd av 5 §. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Arbetet må icke fortsättas utöver sist angivna tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har yrkesinspektionens chefsmyndighet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan, varom här är sagt, må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till allmänna posten.

7 §.

Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskildt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver tid, som är angiven i 4 § eller kan hava bestämts med stöd av 5 §, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 25 timmar under loppet av en kalendermånad och 150 timmar under loppet av ett kalenderår. Därutöver må för nödvändiga förberedelse- eller avslutningsarbeten enstaka arbetare, som uppnått nyss angivna ålder, användas under högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad.

Erfordras ytterligare eftergift, må sådan, dock för högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad och 75 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

I fråga om arbetares skyldighet att utföra arbete, som i denna paragraf avses, gäller vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet.

8 §.

Rörande arbetares användande till arbete enligt 6 eller 7 § åligger det arbetsgivare att senast näst därpå följande dag göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär, som fastställs av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Beslut av yrkesinspektionens chefsmyndighet enligt 6 eller 7 § skall biläggas journalen å det arbetsställe, beslutet rör, och skall journalen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslutet från detsammes datum.

9 §.

1 mom. Arbetsrådet består av minst sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år i sänder. Av ledamöterna skola utses

två bland personer, föreslagna av sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare, vilkas medlemmar sysselsätta tillhopa minst 50,000 arbetare, samt två bland personer, föreslagna av sådana rikssammanslutningar av arbetare, som räkna minst 50,000 medlemmar. För nämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst dubbelt så många suppleanter. Förslag, som ovan sägs, skall, för att vinna avseende, upptaga minst dubbelt så många personer som de, vilka skola med ledning av förslaget förordnas till ledamöter eller suppleanter. Har förslag icke avgivits, varde förordnande ändock av Konungen meddelat.

Övriga ledamöter skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av de utan förslag utsedda ledamöterna skall vara lagkunnig man, vilken fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må nyttjas uti domarämbeten.

2 mom. Ledamot eller suppleant, som i 1 mom. avses, skall vara svensk medborgare och hava uppnått tjugufem års ålder. Ej må befattningen innehavas av den,

som står under förmynderskap,

som är i konkurstillstånd eller vars egendom, utan att vara avträdd till konkurs, förvaltas för borgenärers räkning,

som är förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke må utöva allmän befattning eller genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, varom sist förmäles, eller som är under framtiden ställd för brott, vilket kan medföra sådan påföljd, eller

som blivit dömd ovärdig att föra andras talan inför rätta.

3 mom. Mot ledamot av arbetsrådet gälla samma jäv, som i rättegångsbalken stadgas i fråga om domare.

4 mom. Har ledamot eller suppleant, som representerar arbetsgivare eller arbetare, åtagit sig uppdraget, äge han ej att varda därifrån entledigad, med mindre särskilda omständigheter därtill föranlåda. Avsägelse av uppdraget prövas av Konungen.

Avgår ledamot eller suppleant, förordnar Konungen för återstående delen av den tid, för vilken den avgångne varit förordnad, annan ledamot eller suppleant.

5 mom. Skulle ledamot, som representerar arbetsgivare eller arbetare, vid sammanträde utebliva eller finnas vara av jäv hindrad att tjänstgöra, och kan ej suppleant tillkallas, äger arbetsrådet utse lämplig person att vid det tillfället träda i den uteblivne eller jävige ledamotens ställe.

6 mom. Ärende, som behandlas af arbetsrådet, må avgöras af fem ledamöter, så ock av fyra, där de äro om beslutet ense. Ej må flera än sju ledamöter deltaga i behandlingen av ärende inför arbetsrådet.

Vid besluts fattande skola lika antal representanter för arbetsgivare och arbetare samt minst en lagfaren ledamot bland dem, som utsetts utan förslag, närvara.

7 mom. Vid handläggning av ärende, som ankommer å arbetsrådet, bör rådet i regel ej blott bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig utan även på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom ifrågavarande verksamhetsområde.

Till utredning av ärende må arbetsrådet låta vid allmän underrätt höra vittnen och sakkunniga. Finner arbetsrådet sådan åtgärd nödig, äger rådet därom göra framställning hos den underrätt, inom hvars område den, som skall höras, har sitt hemvist eller någon tid uppehåller sig, och varde denne genom rättens eller domarens försorg till rätten kallad. Rätten äger tillägga vittne och sakkunnig ersättning med vad som provas skäligt. Sedan förhöret hållits, skall rätten tillställa arbetsrådet protokoll däröver.

Kostnaderna för förhör, som ovan sägs, bestridas av allmänna medel. Arbetsrådets beslut och utlåtanden meddelas avgiftsfritt.

8 mom. Arbetsrådet äger att, när skäl därtill föreligga, i avbidan på närmare utredning meddela beslut, som gäller endast tills vidare.

9 mom. Över arbetsrådets beslut må klagan ej föras.

10 mom. Närmare föreskrifter angående avgivande av förslag, som i 1 mom. sägs, och om arbetsrådets verksamhet må meddelas av Konungen.

10 §.

1 mom. Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionens befattningshavare; och skall därvid i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912.

2 mom. Å arbetsställe, där sådant arbete, som avses i 15 § lagen om arbetarskydd, bedrives på stadigvarande sätt, skall förevarande lag finnas anslagen på lämplig plats.

11 §.

Använder arbetsgivare arbetare till arbete i strid mot vad i denna lag är stadgat, straffes med böter från och med tio till och med ettusen

kronor. Är arbetaren under aderton år och har användandet skett med faders eller målsmans vetskap och vilja, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den som under tid, då han är ställd under åtal för förseelse, varom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall, när han varder därtill lagligen förvunnen, för hvarje gång stämning därför utfärdats och delgivits, fällas till det ansvar, som är bestämt för sådan förseelse.

12 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrives i 6 §, eller att iakttaga vad enligt 8 § eller 10 § 2 mom. åligger honom, straffes med böter från och med fem till och med femhundra kronor.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i journal, som avses i 8 §, straffes med böter från och med femtio till och med ettusen kronor.

13 §.

Förseelser mot denna lag åtalas vid polisdомstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

14 §.

Beträffande verksamhet, som bedrives av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren.

15 §.

Skulle tillämpningen av denna lag medföra sådana svårigheter för visst arbete eller företag, att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, må Konungen, efter arbetsrådets hörande, medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

16 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft, beträffande arbete, som vid tiden för lagens utfärdande bedrives såväl natt som dag, den 1 juli 1920 och beträffande annat arbete den 1 januari 1920, dock att vad lagen innehåller beträffande arbetsrådets befogenhet och verksamhet skall lända till efterrättelse från och med den 1 november 1919, samt att ledamöter och suppleanter i rådet skola första gången utses för tiden intill utgången av år 1921. Lagen gäller till och med den 31 december 1923; skolande beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som avses i 11 eller 12 §, vad i lagen är stadgat fortfara att gälla även efter sistnämnda dag.

Om det beträffande visst företag visas vara erforderligt att vidtaga förändringar i driftsätt eller anordningar i övrigt för att icke tillämpningen af denna lag skall i väsentlig mån förminska företagets produktionsförmåga, och nämnda förändringar icke utan synnerlig svårighet kunna genomföras, till dess lagen skall träda i kraft i avseende å företaget, må arbetsrådet medgiva nödigt anstånd med tillämpningen.

I samband med förevarande proposition har utskottet förehaft till behandling följande motioner, nämligen

inom första kammaren

- nr 13 av herr *Lindhagen*,
- » 14 av densamme,
- » 15 av densamme och
- » 16 av densamme, samt

inom andra kammaren

- nr 11 av herrar *Jönsson* i Fridhill och *Bengtsson* i Norup,
- » 12 av herr *Karlsson* i Sandviken,
- » 13 av herr *Carlström*,
- » 18 av herr *Torgén*,
- » 19 av herr *Holmström* m. fl.,
- » 20 av herr *Hagman* i Stockholm m. fl.,
- » 21 av herr *Eriksson* i Stockholm m. fl.,
- » 22 och 23 av herr *Bengtsson* i Norup,
- » 24 av herr *Ander*, och
- » 25 av herr *Magnusson* i Skövde.

Herr *Lindhagen* hemställer:

i nr 13, att riksdagen ville hos regeringen anhålla, att den av regeringen i anslutning till andra kammarens upprepade beslut igångsätta utredningen rörande personalens arbetstid inom *hotell-, restaurang-, kafé- och därmed jämförlig rörelse* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande;

i nr 14, att riksdagen ville hos regeringen anhålla, att angelägenheten om skälig reglering av *sjuksköterskors och sjuksköterskeelevers arbetstid* måtte om möjligt till nästa riksdag framläggas till avgörande;

i nr 15, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att frågan rörande bland annat begränsning av *arbetstiden uti det s. k. hemarbetet* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande; samt

i nr 16, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den i 1907 års riksdags skrivelse inneslutna frågan rörande begränsning av *lantarbetarnas arbetstid* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande.

Av herrar *Jönsson* i Fridhill och *Bengtsson* i Norup yrkas, att frågan lagens tillämpning må undantagas

a) hantverk, som sysselsätter högst fem arbetare,

b) säsongarbeten, som pågå högst tre månader under året; samt

att i fråga om ikraftträdandet stadgas, att vid företag, som hålles i gång dag och natt, må uppskov intill den 1 juni 1921 medgivas arbetsgivare, som styrker, att bostäder för personalens utökning måste genom hans försorg anskaffas.

Herr *Karlsson* i Sandviken påyrkar följande ändringar i den föreslagna lagen:

1 §.

I första stycket, sista satsen böra orden »i regel flera än tre» utgå. Punkterna c) och d) utgå.

Ordet »trädgårdsskötsel» i punkt h) utgår.

Punkt i) utgår.

2 §.

De två sista raderna, som börja med ordet »ritare» och sluta med ordet »kontorsbiträde», utgå.

4 §.

I första stycket införes bestämmelse om att väntetid samt måltidsraster inräknas i arbetstiden.

Sista stycket omformuleras så, att väntetid samt måltidsraster inräknas i arbetstiden och att den genomsnittliga arbetstiden räknas inom en tidrymd av två veckor.

5 §.

Hela paragrafen utgår ur lagen.

7 §.

Sista meningen i första stycket, som börjar med orden »Därutöver må för» samt slutar med ordet »kalendermånad», utgår ur lagen.

15 §.

Hela paragrafen utgår ur lagen.

Slutstadgandet.

Tiden för lagens ikraftträdande, vad gäller arbete, som bedrivs oavbrutet såväl dag som natt, ändras till den 1 april 1920. Bestämmelsen om lagens giltighetstid till den 31 december 1923 utgår ur lagen.

I lagen införes bestämmelse om att arbetstiden för gruvindustrien vid underjordsarbete och vid de öppna gruvorna i Norrbotten bestämmes till 6 timmar pr dag och skift.

I herr *Carlströms* motion påyrkas,
att i 1 § stadgas undantag från lagens tillämpning för alla rörelser och arbetsföretag, vari i regel ej flera än tre arbetare användas till arbete för arbetsgivares räkning;

att 5 § tredje stycket måtte få följande lydelse:

»Är för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande längd, må arbetsrådet medgiva, att arbetstiden allenast i genomsnitt skall vara underkastad de i 4 § angivna begränsningar.»

Herr *Torgén* hemställer,

att arbete vid skiljeställe måtte likställas med flottning samt undantagas från lagen om arbetstidens begränsning, och att således i § 1, g) orden »utom vid skiljeställe» måtte utgå.

Herr *Holmström m. fl.* yrka,

att vid gruvarbete under jord samt vid de öppna gruvorna i Norrbotten arbetare icke må användas till arbete under längre tid, raster inberäknade, än sex timmar pr dygn eller trettiosex timmar i veckan, samt

att vid arbete i gruva under jord arbetstiden skall räknas från nedstigningen till uppkomsten.

Av herr *Hagman* i Stockholm *m. fl.* hemställes,

1) att i 1 § orden »i regel flera än tre» må utgå;

2) att 1 § punkterna d) och i) må utgå;

3) att i 1 § orden »trädgårdsskötsel och» i punkt h) må utgå;

4) att 2 § må erhålla följande lydelse:

»Såsom arbetare skall vid tillämpningen av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning»;

5) att 4 § må erhålla följande lydelse:

»Arbetare må icke användas till arbete under längre tid än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, däri inberäknat eventuell väntetid och uppehåll i arbete, måltidsraster oräknade; dock må, därest nyssnämnda begränsning av arbetstiden för vecka icke därigenom överskrides, arbetstiden under veckans fem första söckendagar utsträckas till 8 ¹/₂ timmar.

Fortgår arbetet kontinuerligt såväl natt som dag, må arbetstiden, raster däri inräknade, icke överstiga 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, och må nyss angivna begränsningar gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av två veckor.»

6) att 5 § må ur lagförslaget utgå;

7) att 15 § må ur lagförslaget utgå; samt

8) att lagförslagets bestämmelse om lagens giltighet till och med den 31 december 1923 må utgå.

Herr *Eriksson* i Stockholm *m. fl.* hemställa,

dels att punkterna d) och i) av 1 § måtte utgå;

dels ock att såsom ett mom. 2 av lagens 4 § måtte införas ett stadgande av följande innehåll:

»För personal, anställd vid järnväg upplåten för allmän trafik, gäller såsom undantag från vad i mom. 1 stadgats följande:

a) för stationär personal må arbetstiden för en tidrymd av två veckor utgöra 96 timmar;

b) för åkande personal må arbetstiden för en tidrymd av fyra veckor utgöra 192 timmar,

med iakttagande att högsta arbetstiden pr dygn är för stationär personal 10 timmar och för åkande personal 12 timmar, dock att för åkande personal arbetstiden under två på varandra följande dygn, med minst 8 timmars sammanhängande vilotid däremellan, icke må överstiga 20 timmar.»

Herr *Bengtsson* i Norup föreslår

i motion nr 22,

att riksdagen ville hos regeringen anhålla, att angelägenheten om skälig reglering av *sjuksköterskors och sjuksköterskeelevers arbetstid* måtte om möjligt till nästa riksdag framläggas till avgörande; samt

i motion nr 23,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den av regeringen i anslutning till andra kammarens upprepade beslut igångsatta utredningen rörande personalens arbetstid inom *hotell-, restaurang-, kafé- och därmed jämförlig rörelse* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande.

Av herr *Ander* hemställas,

att första punkten i § 1 måtte få följande lydelse:

»Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari flera än fyra arbetare användas till arbete för arbetsgivares räkning.»

Herr *Magnusson* i Skövde yrkar,

att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 4.

Beträffande skälen för ifrågavarande lagförslag och motionärernas yrkanden får utskottet hänvisa till propositionen och motionerna.

Förevarande förslag till lag om arbetstidens begränsning överensstämmer, såsom föredragande departementschefen även framhåller, i huvudsak med det lagförslag i ämnet, som förelades innevarande års lagtima riksdag. Rörande önskvärdheten från social synpunkt av en lagstiftning av här ifrågavarande innebörd och angående dess verkningar i ekonomiskt avseende uttalade sig andra särskilda utskottet vid omförmalda riksdag i sitt utlåtande nr 5 på följande sätt:

»Frågan om lagstadgad begränsning av arbetstiden har sedan länge intagit en synnerligen framskjuten plats — enligt många tanke den främsta — på den moderna arbetarrörelsens reformprogram. Detta är även förklarligt. För arbetaren måste det givetvis i regel framstå såsom eftersträfvansvärt att, i den mån så låter sig göra utan minskning av arbetsförtjänsten, vinna förkortning av arbetstiden. Otaliga äro också de strider, som utkämpats mellan arbetsgivare och arbetare i anledning av kravet på sådan förkortning. Dessa strider hava kostat arbetarna stora upppoffringar, och det har då legat nära till hands för dem att, när de vunnit större inflytande inom statslivet, påkalla lagstiftningens medverkan i nämnda syfte.

Andra särskilda utskottet den 1919 års lagtima riksdag.

Här berörda strävan uppbäres emellertid även av skäl, som måste tillerkännas mer allmängiltig bärvidd.

Under industrialismens tidigare skeden, då arbetstiden var omåttligt lång och arbetsförhållandena jämväl i övrigt ofta synnerligen otillfredsställande, hade kravet på förkortning av arbetstiden tydligen starka skäl för sig från hygienisk synpunkt. Numera lär arbetet mera sällan bedrivas under sådana förhållanden, att arbetarnas hälsotillstånd direkt äventyras genom arbetstidens längd. Men det torde å andra sidan icke kunna förnekas, att arbetsförhållandena i många fall äro ägnade att i längden verka nedsättande på arbetarnas hälsa och livskraft. Erinras må sålunda om den synnerligen vanliga förekomsten på de industriella arbetsställena av hetta, kallt drag, damm, fuktiga ångor, gaser, öronbedövande larm m. m., vilka missförhållanden i betydande utsträckning knappast låta sig förekomma eller undanröja. Den jäktade passningen av snabbgående maskiner lär kunna medföra allvarliga rubbningar i nervsystemet. Nattarbetet måste i regel anses onaturligt och osunt. Med hänsyn till här berörda omständigheter är det förklarligt, att industriarbetarna, även där de ej ådraga sig allvarligare yrkessjukdomar, i stor utsträckning äro utsatta för att bli brutna till hälsan och i förtid åldras. Visserligen måste man medgiva, att ogynnsamma levnadsförhållanden och levnadsvanor ej sällan torde medverka till arbetarnas nyss berörda öde, men en förkortning av arbetstiden synes dock vara ägnad att i avsevärd mån motverka detsamma.

Nu berörda förhållande utgör emellertid, såsom redan antytts, ~~ej~~ den huvudsakliga grunden för det nutida kravet på arbetstidens förkortning. Denna grund är att söka på det rent sociala området. Socialstyrelsen anför sålunda i sitt utlåtande över arbetstidskommitténs förslag till lag i ämnet bl. a. följande:

Under de senaste decennierna har frågan om lagstadgad reglering av arbetstidens längd kommit i ett i viss mån förändrat läge genom arbetarnas egen medvetna och på sammanslutningens makt stödda strävan efter en bättre och med andra samhällsgrupper mera jämförlig ställning inom samhället. Såsom en huvudfordran har nämligen därvid uppställts kravet på en sådan förkortning av den åt förvärvsarbete ägnade tiden, att icke blott erforderlig vilotid för återhämtande av fysiska krafter bereddes dem utan ock möjlighet skapades för njutande av verkligt familjeliv, för utbildning och deltagande i det allmänna samhällsarbetet samt för tillgodogörande av de tillfällen till rekreation och nöjen, som den fortskridande kulturutvecklingen i allt högre grad skänker andra samhällsmedlemmar.

Det principiellt berättigade i denna fordran lär icke med fog kunna bestridas. Även om man bland arbetarnas djupa led helt förklarligt är böjd att underskatta tyngden av högre ställda samhällsgruppers uppgifter och ansvar samt överskatta de allmänna kulturella förmåner, som komma dithörande individer till del, kan det å andra sidan icke förnekas, att tillvaron för dessa i allmänhet måste te sig ljusare än för de kroppsarbetandes stora flertal. Industrialiseringens återverkningar på individernas ställning — deras nedsjunkande till ringa kuggar i de stora maskinerierna, deras små utsikter till självständig verksamhet, arbetsförhållandets osäkerhet och arbetslöshetsrisken o. s. v. — äro ägnade att hos de kroppsarbetande dämpa levnads- och arbetslusten, detta så mycket mer som många av dem äro medvetna om att, därest de fått tillfälle att under gynnsammare förhållanden utbilda sina anlag och arbeta under lika förutsättningar med bättre situerade, de kunnat tillkämpa sig en annan och högre levnadsstandard och samhällsställning. Det är förklarligt, om dessa för arbetarnas djupa led särskilt framträdande förhållanden bland dem alstra en känsla av att de inom samhället åtnjuta mindre förmåner än andra samt att dessa förmåner med orätt undanhållas dem. Då den långa arbetstiden icke utan fog betraktas såsom det måhända mest avgörande hindret för deras utbildningssträvanden, deras vilo- och förströelsebehov, deras ansträngningar för att uppstiga till en ljusare och mera människovärdig tillvaro, så är det naturligt, att undanröjandet av detta hinder kommit att för dem bliva ett av de främsta mål, för vars nående de samlats och vilket de icke vilja släppa. Härigenom har kravet på 8-timmarsdagen blivit en lösen framför andra inom arbetarrörelsen i alla länder, och dettas genomförande skulle därför te sig som inbegreppet på kroppsarbetarnas slitande av det mest tyngande band, med vilket andra samhällsgrupper velat kvarhålla dem på ett lägre plan och i ett förtryckt läge.

Även om en sådan uppfattning om avsiktlig orättvisa från de ledande samhällsklassernas sida är oriktig och vittnar om bristande insikt i det ekonomiska orsakssammanhang, som är bestämmande för de sociala problemens faktiska gestaltning, innebär emellertid en sådan allmän misstämning inom stora folklager alltid en realitet av allvarlig betydelse för en lugn och lycklig samhällsutveckling. Och denna betydelse blir än större, när föreställningen dock så tillvida innehåller en kärna av sanning, att den långa arbetstiden särskilt för de kroppsarbetande är ett väsentligt hinder för deras personliga utveckling, deras utsikter att höja sig och göra sig gällande, deras möjligheter att leva ett lyckligare och sundare liv.

Då allmängiltiga undersökningar rörande arbetstidens längd och utnyttjande icke föreligga i fråga om samhällets olika större grupper, låter det sig icke göra

att med full bestämdhet bedöma befogenheten av kroppsarbetarnas uppfattning om sin missgynnade ställning i detta avseende. Eubart sifferuppgifter skulle här icke heller vara tillfyllest, då på spørsmålet inverka andra faktorer, sammanhängande med den ställning vederbörande intaga och de förhållanden, under vilka de utföra sina uppgifter. En rättvis jämförelse kräver sålunda hänsynstagande till arbetslokaler och vilotillfällen, till den större eller mindre bundenheten eller självständigheten under arbetet, vidare till den omständigheten huruvida arbetets resultat i större eller mindre mån komma dem tillgodo, som utföra detsamma o. s. v. Den i annans tjänst anställde kan sålunda ej direkt jämnställas med den självständiga företagaren, som själv bestämmer tid och takt för sitt arbete, som utför det i en självvald miljö, som hämtar vederkvickelse i ett välordnat hem och i regel utan bekymmer för den dagliga utkomsten, som sporras av det egna intresset för företagets framgång och som genom intensiv energiinsats under sin krafts dagar kan trygga eget och familjens framtidsuppehälle. Även inom denna samhällsgrupp lär emellertid en mycket stor del icke åt sin förvärvs-verksamhet ägna större del av sin tid än vad enligt föreliggande lagförslag skulle nu kunna krävas av kroppsarbetarna. Likartat torde förhållandet vara beträffande flertalet högre affärsanställda samt mera intellektuellt arbetande i övrigt. Av de med dem jämförliga befattningshavarna i allmän tjänst uttages i allmänhet icke högre, men väl ofta lägre daglig tjänstetid än 8 timmar. Beträffande de stora grupper av befolkningen, som utföra husligt arbete i hemmen eller tillhöra jordbruket med binäringar gäller i stort sett, att deras verksamhet är mera omväxlande eller eljest bedrives under förhållanden, väsentligen skilda från dem, som prägla de industriella och därmed jämförliga yrkena. I fråga om arbetstidens längd och bundenheten därunder torde sålunda en skillnad föreligga mellan å ena sidan de kroppsarbetande och med dem jämnställda (butikspersonal m. fl.) samt å andra sidan övriga samhällsgrupper, och lär alltså arbetarnas missnöje i detta avseende hava ett visst faktiskt underlag.

Faran för samhället av att inom sig hysa en samhällsgrupp, som på delvis berättigade grunder känner sig icke tillbörligt tillgodosedd och skyddad i sina primära intressen, är givetvis större, i samma mån denna grupp är talrik och dess uppgifter äro av väsentligare betydelse för det hela. Ur denna synpunkt måste det vara av synnerlig vikt för samhället att tillse, vad som bör och rimligen kan göras för att undanröja anledningarna till berättigat missnöje och att därigenom ådagalägga sin allvarliga strävan att lätta bördorna, där de tynga hårdast.

Såsom striden om arbetstidens längd utvecklats och för närvarande gestaltar sig, är det utan vidare klart, att den otillfredsställdhetens och missnöjets anda, som väsentligen härur uppkommit, kan mera verksamt bekämpas endast genom att det tillmötesgående steget nu tages så långt förhållandena medgiva. Det bör sålunda enligt socialstyrelsens uppfattning icke föreligga någon tvekan om det humanitärt och socialt önskvärda i att nu acceptera 8-timmars arbetsdagen eller 48-timmars arbetsveckan såsom utgångspunkt för ett offentligt rättsligt ordnande av arbetstidsfrågan.

Genom den förbättrade skolundervisningen, folkbildningssträvandena, den vidgade spridningen och läsningen av pressens alster, nykterhetsrörelsen, det politiska och fackliga föreningslivet m. m. har arbetarklassen småningom lyfts upp till ett annat och högre plan i intellektuellt

avseende. Samtidigt hava arbetarna, förnämligast tack vare sin organisation, även i ekonomiskt avseende på det hela taget lyckats ernå en avsevärt förbättrad ställning. I stor utsträckning torde också arbetarna numera med hänsyn till bildning och ekonomi vara att jämnställa med personer, som pläгат hänföras till medelklassen. Vad som i främsta rummet skiljer arbetarna från dessa torde, såsom i socialstyrelsens utlåtande utvecklats, vara den längre arbetstiden.

När kroppsarbetarens arbetstid uppgick till 12 à 13 timmar per dag, var han, åtminstone under veckans arbetsdagar, tydligtvis hänvisad till att så gott som uteslutande använda sin fritid till att äta och sova. Men även med den hittills mest vanliga arbetstiden eller 10 timmar per dag hava arbetarna, som ju i många fall bo ganska avlägset från arbetsstället, ej stora möjligheter att hinna tillgodose sina personliga bildnings- och andra intressen eller fylla de krav, som ställas på dem såsom familjefäder och medborgare.

Med arbetarnas här ovan antydda uppstigande till en högre intellektuell och ekonomisk nivå hava nyss berörda intressen och krav givetvis gjort sig gällande med ökad styrka. Härtill kommer, att senare tiders politiska maktförskjutning, som berett arbetarna en särdeles inflytelserik och ansvarsfull ställning inom samhällslivet, ställer stora fordringar på dem ej blott för det direkta deltagandet däri utan även för erforderlig förberedande utbildning.

Framhållas bör även i detta sammanhang, att de stora sociala omvälvningarna i samband med världskrigets avslutande tydligtvis ej kunnat undgå att i hög grad egga och stärka de svenska arbetarnas anspråk på förbättrade arbets- och levnadsvillkor.

Som en sammanfattning av vad här anförts torde kunna sägas, att kravet på lagstadgad begränsning av arbetstiden, som numera väl ej kan sättas längre än 8 timmar för dag och 48 timmar för vecka, med hänsyn ej blott till arbetarnas hälsa, livskraft, bildning och trevnad utan även till samhällets växande fordringar på dem under nuvarande sociala och politiska förhållanden, måste tillmätas en sådan räckvidd och styrka, att det såvitt möjligt måste tillgodoses.

Utskottet övergår nu till de verkningar ifrågavarande reform kan förväntas få för industriens och övriga av reformen berörda näringars produktionsförhållanden och det ekonomiska livet i allmänhet.

Den första och tillika mest betydelsefulla fråga, som möter vid försök till undersökning av de ekonomiska verkningarna av reformen är den, i vad mån arbetstidens förkortning skulle medföra minskning av produktionen. Denna minskning behöver nämligen ej vara proportio-

nell mot arbetstidens förkortning, utan torde förlusten i tid i större eller mindre mån kompenseras genom ökning av arbetsintensiteten. Berörda förhållande är emellertid tydligtvis beroende av många till verkan tämligen oberäkneliga faktorer, såsom skilda sysselsättningsars olika beskaffenhet, arbetsförhållandena, avlöningssättet, graden av förutvarande force-ring m. m.

Inom sådana tillverkningsgrenar, där produktionen väsentligen är beroende av maskinella arbetsmetoder eller kemiska processer, lär någon mer betydande ökning av arbetsintensiteten ej kunna förväntas. Med hänsyn till den redan mycket stora och alltjämt växande användningen av dylika tekniska hjälpmedel, torde nyssberörda förhållande i avseende å arbetsintensiteten redan gälla stora verksamhetsområden och komma att gälla allt större. Å andra sidan må emellertid framhållas, att arbetarnas personliga insats i produktionen — i viss mån jämväl i nu antydda tillverkningsgrenar — alltjämt nog kommer att hava stor betydelse samt att vid en förkortad arbetstid ej blott en koncentration av arbetsförmågan bör kunna äga rum utan även den ökade ledigheten kunna medföra en viss förbättring av densamma, vilket i sin ordning åter borde medverka till förhöjning av arbetsintensiteten.

Av de yttranden angående arbetsintensiteten, som arbetstidskommittén inhämtat, framgår, att arbetsgivarna på det hela taget ej påräkna någon nämnvärd ökning av densamma såsom följd av arbetstidens ifrågasatta förkortning. Från arbetarnas sida hava framkommit mer gynnsamma uttalanden i förevarande avseende, men även av dem har i vissa fall förnekats möjligheten av arbetsintensitetens ökning. I litteraturen omtalas en mångfald exempel på, hur arbetstidens förkortning kompenseras genom ökad arbetsintensitet. Dessa exempel utvisa otvivelaktigt, att en förkortning av arbetstiden i många fall kan hava en sådan verkan. Härtill kommer, att arbetstidens nedsättning i ej ringa mån bör kunna uppvägas även genom förbättringar i arbetets organisation samt de tekniska hjälpmedlens utveckling.

Trots de nu anförda kompenserande faktorernas inverkan, är det emellertid ej uteslutet, att arbetstidens begränsning åtminstone till en början kan komma att medföra minskning i produktionsresultatet. Härav torde följa, att reformen kan komma att medföra en om ock endast relativ och övergående förhöjning av varuprisen. Det lär emellertid kunna förväntas, att näringsidkarna i stor omfattning ej skulle låta sig nöja med en minskning av produktionen utan komme att söka att genom effektivare arbetsmetoder samt genom ökning av arbetarantalet och i fall av behov även utvidgning av anläggningen vidmakthålla produktionen

oförminskad. Men i den mån härvid för samma produktion skulle erfordras ökade kostnader, komme jämväl i detta fall arbetstidens förkortning att leda till ökade varupris.

Arbetsidskommittén har sökt att bereda upplysning i nu berörda och därmed sammanhängande avseenden genom en särskild undersökning om de ekonomiska verkningarna av den ifrågasatta förkortningen av arbetstiden inom industrien. I den redogörelse därför, som kommittén låtit utarbета, angives såsom resultat av utredningen bland annat, att produktionskostnaden för industrien i dess helhet skulle till följd av arbetstidens förkortning komma att ökas, vid oförändrat arbetarantal och minskad produktion med 4,54 % samt vid ökat arbetarantal och oförminskad produktion med 3,47 %.

Nu nämnda procenttal göra, såsom även i berörda redogörelse framhålles, ingalunda anspråk på att utgöra något exakt uttryck för fördyringen, och ett flertal omständigheter kunna åberopas såsom anledning till deras korrigerings i olika riktningar. Med hänsyn till att vid uträkningen av dessa tal ej något avseende fästs vid eventuell ökning av arbetsintensiteten och ej heller vid de sannolikt mycket betydande modifieringar i avseende å arbetarantalets ökning och anläggningarnas utvidgning, som i samband med reformen kunna göras tack vare förbättring av arbetets organisation och företagets tekniska utrustning, vill det emellertid synas utskottet, som om ifrågavarande tal skulle kunna tåla en avsevärd reduktion.

Ytterligare ett skäl till antagandet, att genomförandet av 8-timmarsdagen skulle ske med mindre olägenheter än merberörda procenttal antyda, ligger däri, att arbetstiden i ganska stor utsträckning förkortats efter den tidpunkt, från vars förhållanden beräkningarna i utredningen utgå. Vid nämnda tidpunkt var nämligen den genomsnittliga nettoarbets-tiden för samtliga industriarbetare 56,4 timmar per vecka, under det motsvarande arbetstid för drygt en tredjedel av nämnda arbetare intill den 1 april 1919, efter ingångna kollektivavtal att döma, nedsatts till omkring 52 timmar.

Den inverkan förevarande lagstiftningsåtgärd skulle komma att utöva på industriens produktionskostnad och därmed på varuprisen skulle sålunda enligt utskottets förmenande över huvud taget ej bliva särdeles betydande.»

Utskottet.

Här anförda uttalanden tydliggöra på ett enligt utskottets mening övertygande sätt, att en lagstiftning om 8-timmars arbetsdag bör och kan genomföras.

Beträffande den omstridda och betydelsefulla frågan om förevarande reforms inverkan på den svenska industriens förmåga att konkurrera med utlandets kan utskottet ej finna annat, än att påståendet att vårt land genom reformen skulle komma att försättas i ett särskilt ogynnsamt läge genom utvecklingens gång undan för undan berövats sina stöd. Erinras må allenast, huru antalet av de stater, vari 8-timmarsdagen införts eller är på väg att införas, alltjämt ökats — man jämföre blott redogörelsen för den utländska lagstiftningen i arbetstidskommitténs betänkande, den förra propositionen, utskottets utlåtande vid den lagtima riksdagen och den nu föreliggande propositionen. Till ytterligare komplettering i förevarande avseende kan anföras, att det i propositionen omnämnda engelska lagförslaget i ämnet numera framlagts för parlamentet. Utskottet anser sig sålunda, i likhet med utskottet vid den lagtima riksdagen, men med ännu starkare skäl, kunna göra gällande, att de från näringsidkarnas sida framhållna farhågorna för konkurrensen från främmande länder med längre arbetstid ej kan tillmätas någon större betydelse.

Utskottet tillåter sig slutligen att till motivering av sin anslutning i allmänhet till lagförslaget åberopa och ur det förra utskottsutlåtandet återgiva följande:

»Det synes visserligen icke kunna förnekas, att industrien och övriga näringar, såsom av deras idkare med styrka framhållits, stå inför ovissa och måhända bekymmersamma förhållanden. Bland annat äro flera av de faktorer, som bestämma produktionskostnaderna, här i landet ganska ofördelaktiga, och osannolikt förefaller ej, att vår industri kommer att få stark kännning av de stora staternas åtgärder på den internationella handelspolitikens område. Å andra sidan må dock erinras om bland annat de gynnsamma naturliga förutsättningarna för flera av våra förnämsta exportindustrier, det omfattande och växande tillgodogörandet av vår vattenkraft samt våra i jämförelse med de krigförande staternas tillfredsställande statsfinanser.

Utskottet har förut framhållit, att ifrågavarande reform under nuvarande förhållanden måste anses påkallad av så starka skäl, att den såvitt möjligt måste genomföras. Onekligen kunna vissa olägenheter befaras av reformens genomförande — de mest betydande hava härövan något skärskådats — men utskottet kan ej tillmäta dem så stor betydelse, att de böra få utgöra ett avgörande hinder för reformen. Däremot torde de så till vida påkalla beaktande, att de lära få anses ådagalägga nödvändigheten av att i vissa fall genom modifierande bestämmelser göra det möjligt att förekomma oskäligen eller skadliga verkningar av lagen.

Efter all erfarenhet att döma, hava människorna en synnerligen stor förmåga att anpassa sig efter omständigheterna. Med hänsyn därtill samt den snabba och storartade utveckling i avseende å naturkrafternas tillgodogörande och teknikens fulländning, som man på senare tider fått bevittna här i landet, synes man icke utan skäl kunna hoppas, att våra näringar, därest införandet av 8-timmars arbetsdag skulle medföra nedgång i produktionen, rätt snart skulle återuppnå den produktionskapacitet, de för närvarande besitta.

Reformen är enligt utskottets förmenande ägnad att i avsevärd mån motverka arbetarnes missnöje med sin nuvarande ställning inom produktionslivet. Denna verkan kan icke för näringarna sakna betydelse, och omöjligt torde icke vara, att de just häri skulle vinna ett icke föraktligt stöd i den befarade skärpta konkurrensen med utlandet. Även med hänsyn till önskvärdheten att stärka arbetarnas förtroende till möjligheten att på den lagliga samhällsutvecklingens väg få sina intressen tillgodosedda synes reformen förtjäna beaktande.»

Utskottet finner sig sålunda böra i huvudsak tillstyrka förevarande lagförslag och övergår nu till att granska dess särskilda bestämmelser.

1 §.

Ingressen.

För att tillmötesgå från vissa håll uttryckta önskningsar, att från den föreslagna lagens tillämpning måtte undantagas tillfälliga mindre byggnads- och andra arbeten, vilket särskilt för jordbruket skulle vara av betydelse, har i ingressen till förevarande paragraf bestämmelsen om lagens tillämpning i avseende å särskilda arbetsföretag begränsats till att gälla allenast sådana företag, vari i regel flera än tre arbetare användas. Berörda förändring, varigenom en nedre begränsning för lagens tillämpning i viss mån skulle införas, har givit anledning till flera motionsvis framställda yrkanden. Sålunda hava herrar *Karlsson* i Sandviken och *Hagman* i Stockholm m. fl. yrkat, att orden »i regel flera än tre» måtte utgå. Å andra sidan hava herrar *Jönsson* i Fridhill och *Bengtsson* i Norup velat utvidga här ifrågavarande undantag genom yrkandet, att från lagens tillämpning skulle fritagas hantverk, som sysselsätter högst fem arbetare. Herr *Carlström* har påyrkat undantag för alla rörelser och arbetsföretag, vari i regel ej flera än tre arbetare användas till arbete för arbetsgivares räkning. Slutligen har herr *Ander* föreslagit ytterligare

inskränkning av lagens tillämpning genom hemställan, att åt förevarande lagrum skulle givas följande avfattning: »Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari flera än fyra arbetare användas till arbete för arbetsgivares räkning.»

Enligt utskottets mening kan det ej förnekas, att vissa skäl tala för att från lagens tillämpning undantaga de minsta företagen. Kravet på en lagstadgad reglering av arbetstiden har otvivelaktigt i främsta rummet åsyftat den större, fabriksmässigt drivna industrien, och tydligt är även, att en dylik reglering relativt lättast låter sig genomföra inom nämnda verksamhet. I de små hantverks- och därmed jämförliga företagen torde det i regel möta större svårigheter att kompensera arbetstidens förkortning genom förbättringar i arbetets organisation och tekniska hjälpmedel. Därtill kommer, att dessa företag mera sällan arbeta på lager utan väsentligen hava sin verksamhet inriktad på att tillhandagå allmänheten med reparations- och andra tillfälliga arbeten. Härav följer, att arbetstillgången i många fall blir ojämn, vilket åter medför, att det måste framstå såsom särskilt angeläget för arbetsgivaren att få bedriva arbetet utan hinder av lagstadgad reglering. Med hänsyn till arbetets intermittenta karaktär lär en dylik frihet ej heller kunna anses oskäligen gent emot arbetaren.

Utskottet anser sålunda, att den i ingressen föreslagna begränsningen av lagens tillämpning i avseende å särskilda arbetsföretag till sådana, vari i regel minst tre arbetare användas, har goda skäl för sig. Men enligt utskottets uppfattning kan berörda begränsning icke anses tillfyllestgörande. Såsom av det ovan anförda torde framgå, är undantag påkallat jämväl för de såsom rörelse bedrivna små företagen. Anmärkas kan för övrigt, att det ej sällan, åtminstone för den stora allmänheten, torde erbjuda svårighet att avgöra, huruvida ett arbete är att hänföra till särskilt arbetsföretag eller rörelse. Utskottet har alltså ansett sig böra föreslå, att undantaget skall gälla även för verksamhet, som bedrivs såsom rörelse. Vidare har utskottet ansett sig böra föreslå en utvidgning av undantagen jämväl i det avseendet, att antalet arbetare höjes från tre till fyra — en begränsning som sedan gammalt gäller för den norska arbetarskyddslagstiftningen.

Å andra sidan synes det utskottet finnas anledning att beträffande rörelse begränsa undantaget till att gälla allenast landsbygden och därmed i avseende å arbetsförhållandena någorlunda jämförliga samhällen — ifråga om de små särskilda arbetsföretagen, där det vanligen är en icke yrkesman, som auställer några arbetare för ett tillfälligt arbetes utförande, har en motsvarande begränsning icke syntes lämplig. Å landsbygden är

i regel jordbruksnäringen den förherskande, och de små hantverks- och andra till nämnda näring icke hänförliga rörelser, som där förekomma, hava väsentligen till ändamål att på ett eller annat sätt betjäna jordbruket och måste i mycket anpassa sig efter dettas driftförhållanden. Då nu jordbruket enligt lagförslaget är undantaget från den lagstadgade arbetstidsbegränsningen, torde ett undantagande jämväl av dessa småföretag å landsbygden få anses särskilt befogat. Vad däremot angår de större samhällena, ställer sig saken annorlunda. I dessa samhällen föreligger ej något dylikt särskilt skäl för undantag. Där bestämmes vidare den allmänna arbetstiden av de dominerande större företagen, och någon avvikande, längre arbetstid för de mindre företagen skulle med hänsyn till arbetarnas gemenskap i organisation och konkurrensen om arbetskraften knappast kunna upprätthållas.

I samband med de förändringar, som påkallats för att låta här berörda uppfattning komma till uttryck, har förevarande lagrum underkastats viss omredigering.

c).

Herr *Karlsson* i Sandviken har yrkat, att denna undantagsbestämmelse måtte uteslutas. Till stöd för detta yrkande har motionären huvudsakligen framhållit, att i fråga om reparations- och andra arbeten, som här åsyftas, det i många fall skulle vara möjligt för arbetsgivare och arbetare att reglera arbetstiden enligt lagens bestämmelser. Utskottet vill icke bestrida riktigheten av detta påstående, men kan ej finna, att obehövligheten av ifrågavarande undantag därmed blivit styrkt. Ty helt visst förekomma å andra sidan åtskilliga slag av här avsett arbete, på vilka lagens arbetstidsreglering icke alls eller endast med stor svårighet kan tillämpas. Med hänsyn till dessa slag av arbete, som ej kunna på förhand angivas, torde det vara påkallat att äga tillgång till en allmängiltig undantagsbestämmelse.

d).

Av herrar *Karlsson* i Sandviken, *Hagman* i Stockholm m. fl. samt *Eriksson* i Stockholm m. fl. har påyrkats, att förevarande bestämmelse måtte uteslutas. Enligt utskottets mening tala åtskilliga skäl för, att staten i sin verksamhet underkastar sig samma inskränkande reglering av arbetstiden, som den genom sin lagstiftning ålägger den enskilda verksamheten. Anmärkas kan emellertid till en början, att en sådan anordning är onödig, då staten, såsom i väsentlig mån redan skett, gi-

vetvis ändock kommer att genomföra en dylik reglering. Vidare må även framhållas, att det kan förekomma fall och förhållanden, då en lagstadgad begränsning av arbetstiden för statens arbetstagare med hänsyn till deras stundom särskilt betydelsefulla arbetsuppgifter skulle för samhället medföra stora olägenheter. Tydligen kan även en på administrativ väg genomförd reglering av arbetstiden bättre anpassas efter förhållandena i de olika fallen. I förvisningen att Kungl. Maj:t utan dröjsmål, konsekvent och i huvudsaklig överensstämmelse med förevarande lag fullföljer regleringen av arbetstiden inom statens verksamhet, anser utskottet sig sålunda för närvarande böra avstyrka motionärernas förslag.

g).

I motion av herr *Torgén* har påyrkats, att orden »utom vid skiljeställe» måtte uteslutas. Såsom i utskottsutlåtandet vid den lagtima riksdagen framhållits, torde det ej beträffande de större arbetsställena av ifrågavarande slag förefinnas några omständigheter, som berättiga till en särställning. Skulle emellertid — såsom särskilt kan bliva fallet med skiljeställen i smärre vattendrag med kortare flottningstid — verkligt behov av undantag göra sig gällande, finnes möjlighet att erhålla sådant efter ansökan hos arbetsrådet. Utskottet har med hänsyn härtill ej funnit anledning tillmötesgå motionärens yrkande.

h).

Med anledning av särskild framställning hade lagtima riksdagens utskott till förekommande av tvekan, huruvida trädgårdsskötsel skulle anses inbegripen i jordbruk och sålunda undantagen från lagens tillämpning, tillfogat orden »och trädgårdsskötsel». I motioner av herr *Karlsson* i Sandviken och herr *Hagman* i Stockholm m. fl. har nu yrkats, att dessa ord måtte uteslutas. Härmed torde, såsom framgår bl. a. av en reservation mot utskottets utlåtande vid lagtima riksdagen, hava åsyftats att förhindra undantagande från lagens tillämpning av sådan trädgårdsskötsel, som icke avser produktion av livsmedel, t. ex. skötsel av planteringar och parker. Dessa båda slag av trädgårdsskötsel utövas emellertid i stor utsträckning i sådant samband, att de ej gärna kunna göras till föremål för olika reglering. Dessutom gäller jämväl om det senare slaget, att arbetet i hög grad är beroende av väderleken och sålunda ej väl lämpar sig för nu ifrågavarande reglering.

i).

Herr *Karlsson* i Sandviken, herr *Hagman* i Stockholm m. fl. samt herr *Eriksson* i Stockholm yrka, att undantagsbestämmelsen under i) måtte

uteslutas. Utskottet biträder motionärernas mening om önskvärdheten att här ifrågavarande befattningshavare snarast möjligt få sin tjänstgöringstid begränsad i enlighet med lagens grundtanke, men med hänsyn till trafiktjänstens beskaffenhet finner utskottet det vara uppenbart, att detta måste ske genom särskild reglering. Förevarande undantagsbestämmelse torde sålunda icke kunna uteslutas.

En ytterligare undantagsbestämmelse, utöver de i förslaget under 1 § upptagna, har motionsvis påyrkats av herrar *Jönsson* i Fridhill och *Bengtsson* i Norup, vilka hemställa, att från lagens tillämpning måtte undantagas jämväl säsongarbeten, som pågå högst tre månader under året. Enligt utskottets mening kan det ej anses väl överensstämma med lagens syftemål att från dess reglering direkt undandraga allt sådant säsongarbete, som motionärerna avse. Med hänsyn till arbetare, som gå i dylikt arbete men före och efter detsamma hava annan sysselsättning, finnes tydligtvis ej anledning att medgiva förlängd arbetstid inom säsongyrket. Annorlunda kan det förhålla sig med arbete under en kort säsongperiod, då arbetarna före och efter perioden i regel gå lediga någon längre eller kortare tid. Huruvida ett säsongarbete bör fritagas från lagens tillämpning eller ej, måste sålunda göras till föremål för prövning i varje särskilt fall, och ett fritagande på dylikt sätt möjliggöres genom bestämmelsen i 5 § första stycket. Utskottet har alltså icke funnit skäl biträda motionärernas förslag.

2 §.

Av herr *Karlsson* i Sandviken har påyrkats, att de båda sista raderna i denna paragraf måtte uteslutas. Herr *Hagman* i Stockholm m. fl. hemställa, att åt paragrafen måtte givas följande avfattning: »Såsom arbetare skall vid tillämpningen av denna lag ej räknas disponent, verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning.» Gent emot dessa båda yrkanden, som väsentligen sammanfalla, torde i avseende å de befattningshavare, som åsyftas i tredje raden, böra erinras, att bland dem inbegripas personer, vilka, ehuru icke överordnade i förhållande till någon underlydande personal, likväl på ungefär enahanda skäl som befattningshavare i överordnad ställning böra undantagas från lagens tillämpning. Beträffande den sista raden, som tillfogats med anledning av ett ändringsförslag av utskottet vid lagtima riksdagen, torde densamma få anses påkallad såsom en under vissa förhållanden nödvändig förutsättning för utnyttjande av de undantag, som andra raden medgiver. Utskottet har av nu anförda skäl ej kunnat förorda någon ändring av förevarande lagrum.

4 §.

Beträffande första stycket av denna paragraf hava ändringsyrkanden framställt av herrar *Karlsson* i Sandviken och *Hagman* i Stockholm m. fl. Den förres yrkande går ut på, att väntetid och måltidsraster skulle inräknas i arbetstiden. Enligt herr Hagmans m. fl. förslag skulle eventuell väntetid och uppehåll i arbetet men ej måltidsraster inräknas i arbetstiden.

Berörda tvänne yrkanden framställdes jämväl vid årets lagtima riksdag. Med anledning bl. a. av dessa ändringsyrkanden yttrade sig andra särskilda utskottet på följande sätt: »Utskottet får i förevarande avseende hänvisa till vad föredragande departementschefen yttrat: 'För min del finner jag kommitténs förslag, som innebär en effektiv arbetstid av 8¹/₂ timmar per dygn eller 48 timmar i veckan, således raster oräknade, vara tillräckligt tydligt. Att tillfälliga uppehåll i följd av maskinskada eller andra av arbetarna oberoende omständigheter icke i allmänhet kunna räknas som raster, synes otvivelaktigt. Huruvida väntetid skall inbegripas i arbetstid eller ej, lär bero av förhållandena i speciella fall och kan näppeligen bliva föremål för generella bestämmelser i lag. Vederbörande lära härutinnan kunna gardera sig genom avtalsbestämmelser; i fall sådana ej föreligga eller tvist om deras innebörd uppstår, lär sådan tvist få avgöras av domstol i vanlig ordning. Väntetid på arbetsstället lär väl allmänt vara att inräkna i arbetstiden.' En reglering i förevarande avseende synes för övrigt mindre nödvändig jämväl med hänsyn därtill, att det torde kunna förväntas, att lämplig praxis härutinnan skall komma att utbildas med ledning av arbetsrådets utlåtanden.» Under återopande av samma skäl får utskottet avstyrka ifrågakande yrkande.

I fråga om paragrafens senare stycke har herr *Karlsson* i Sandviken yrkat, ej mindre att väntetid och måltidsraster skola inräknas i arbetstiden, än även att den genomsnittliga arbetstiden skall räknas inom en tidrymd av två veckor. Av herr *Hagman* i Stockholm m. fl. föreslås, att åt förevarande lagrum gives följande ändrade avfattning: »Fortgår arbetet kontinuerligt såväl natt som dag, må arbetstiden, raster däri inräknade, icke överstiga 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, och må nyss angivna begränsningar gälla den genomsnittliga arbetstiden under en tidrymd av två veckor.» Utskottet vill ej förneka, att en i viss mån strängare reglering kan vara motiverad i fråga om kontinuerligt arbete, men torde en sådan redan på grund av skiftindelningens beskaffenhet i allmänhet komma att iakttagas. Då en lagstadgad dylik reglering dessutom möjligen i en del fall skulle förorsaka praktiska

svårigheter, har utskottet ej ansett sig böra biträda yrkandena härom. Beträffande yrkandet på en förkortning av den tidrymd, vilken här ifrågasvarande genomsnittsberäkning skall avse, från tre till två veckor, kan utskottet ej ansluta sig därtill, då med en daglig arbetstid av 8 timmar perioden för skiftväxling i regel skulle komma att belöpa sig till tre veckor.

Herr *Eriksson* i Stockholm m. fl. hava, i samband med sina förut berörda yrkanden, att 1 § d) och i) måtte uteslutas, såsom ett andra moment av förevarande paragraf föreslagit vissa särskilda bestämmelser rörande arbetstiden för personal, anställd vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik. Då förstberörda yrkanden emellertid ej av utskottet tillstyrkts och sålunda den personal, för vilken sistnämnda bestämmelser äro avsedda, enligt den av utskottet gillade avfattningen av lagförslaget till allra största del skulle stå utanför lagens tillämpning, har utskottet saknat anledning ingå i prövning av här ifrågasvarande bestämmelser.

Såsom berörande frågan om arbetstidens längd torde i detta sammanhang böra till behandling upptagas tvänne av herr *Karlsson* i Sandviken och herr *Holmström* m. fl. framställda förslag rörande gruvarbetet. Den förre yrkar, att i lagen måtte införas bestämmelse om att arbetstiden för gruvindustrien vid underjordsarbete och vid de öppna gruvorna i Norrbotten bestämmes till 6 timmar per dag och skift. Av den senare påyrkas sådana bestämmelser, att vid gruvarbete under jord samt vid de öppna gruvorna i Norrbotten arbetare icke må användas till arbete under längre tid, raster inberäknade, än sex timmar per dygn eller trettiosex timmar i veckan, samt att vid arbete i gruva under jord arbetstiden skall räknas från nedstigningen till uppkomsten. Enligt utskottets mening är gruvarbetet under jord otvivelaktigt att räkna till de mer ansträngande och hälsofarliga sysselsättningarna, och lär även arbetstiden för detsamma hittills i regel hava varit kortare än inom industrien i allmänhet. Emellertid ställa sig arbetsförhållandena avsevärt olika inom olika slag av gruvdrift och väl även i skilda gruvor av samma slag. Med hänsyn därtill finner utskottet sig icke kunna f. n. biträda ifrågasvarande yrkanden, men anser frågan förtjäna en noggrann och allsidig utredning. I propositionen till årets lagtima riksdag rörande arbetstidens begränsning meddelade föredragande departementschefen, att förevarande fråga vore överlämnad till arbetstidskommittén för att vid dess fortsatta behandling av arbetstidsspörsmålen bliva föremål för utredning och beaktande. Enligt inhämtade upplysningar har kommittén emellertid ej ännu tagit någon närmare befattning med frågan. Med hänsyn därtill och för att påskynda frågans behandling anser utskottet det vara på-

kallat, att riksdagen hos Kungl. Maj:t hemställer om utredning och därav eventuellt föranledda förslag i frågan.

5 §.

I avseende å denna paragraf har i motioner av herr *Karlsson* i Sandviken och herr *Hagman* i Stockholm m. fl. påyrkats, att hela paragrafen måtte uteslutas. Utskottet kan emellertid ej biträda nämnda yrkande, och får utskottet till stöd därför åberopa vad som beträffande enahanda yrkande anförts i utskottsutlåtandet vid den lagtima riksdagen: »Till följd bland annat av lagens vidsträckta omfattning lär det ej kunna undvikas, att dess tillämpning i vissa fall kan komma att framstå såsom oskäligt besvärande eller uppenbarligen omotiverad. Såsom erfarenheten beträffande andra författningar på skyddslagstiftningens område utvisar, är det med hänsyn till lagstiftningens genomförande och respekterande särdeles önskvärt att kunna genom eftergifter från tillämpningen undantaga dylika fall. Med hänsyn härtill och då det väl lär kunna förväntas, att arbetsrådet skall med tillbörlig varsamhet utöva den befogenhet, som i denna paragraf uppdrages åt detsamma, har utskottet ansett sig böra förorda paragrafens bibehållande i oförändrad avfattning.»

Av herr *Carlström* har påyrkats, att åt paragrafens tredje stycke måtte givas följande lydelse: »År för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande längd, må arbetsrådet medgiva, att arbetstiden allenast i genomsnitt skall vara underkastad de i 4 § angivna begränsningar.» För den påyrkade förändringen, varigenom förevarande stycke skulle återföras till den avfattning, detsamma hade i propositionen till den lagtima riksdagen, har motionären enligt utskottets mening ej förebragt tillfyllestgörande skäl.

7 §.

Herr *Karlsson* i Sandviken har hemställt, att ur paragrafens första stycke måtte uteslutas sista meningen, vilken börjar med orden »Därutöver må för» och slutar med ordet »kalendermånad». Såsom i utskottsutlåtandet vid lagtima riksdagen framhållits, torde det emellertid med hänsyn till det egentliga driftsarbetets regelbundna gång vara praktiskt taget nödvändigt, att vissa arbetare kunna för särskilda arbetsuppgifter i någon mån få användas utöver de övriga arbetarnas arbetstid, och finner utskottet sålunda förevarande yrkande ej böra föranledda ändring.

15 §.

I motioner av herr *Karlsson* i Sandviken och herr *Hagman* i Stockholm m. fl. har påyrkats, att denna paragraf måtte uteslutas. I likhet med vad som framhålles i utskottsutlåtandet vid lagtima riksdagen finner utskottet det ej kunna förnekas, att förevarande lagstiftning möjligen under vissa förhållanden kan komma att bliva ödesdiger för vissa företag eller slag av verksamhet. Särskilt synas farhågor i detta avseende vara motiverade med hänsyn till den osäkerhet, som för närvarande kännetecknar de internationella handelspolitiska förhållandena. Utskottet, som är övertygat, att Kungl. Maj:t endast i verkligt nödfall skulle låta denna paragraf komma till tillämpning, har sålunda ej funnit skäl att biträda motionärernas yrkanden.

Slutstadgandena.

Beträffande tiden för lagens ikraftträdande hava i avseende å arbete, som bedrives såväl natt som dag, framställts tvänne ändringsyrkanden. Herrar *Jönsson* i Fridhill och *Bengtsson* i Norup påyrka sålunda ett stadgande, varigenom för företag, som hållas i gång dag och natt, uppskov intill den 1 juni 1921 måtte medgivas arbetsgivare, som styrker, att bostäder för personalens utökning måste anskaffas genom hans försorg. Av herr *Karlsson* i Sandviken påyrkas däremot, att tiden för lagens ikraftträdande i avseende å ifrågavarande arbete sättes till den 1 april 1920. Utskottet, som anser den i lagförslaget angivna tidpunkten för ikraftträdande skälig med hänsyn till de olika parternas intressen, har icke funnit anledning biträda någotdera av här berörda yrkanden.

Slutligen har herr *Hagman* i Stockholm m. fl. hemställt, att bestämmelsen om begränsningen av lagens giltighetstid till den 31 december 1923 måtte uteslutas. Enligt utskottets mening är det emellertid från flera synpunkter lämpligt, att förevarande reglering av arbetstiden betecknas som i viss mån en försökslagstiftning, och att tillika en bestämd, ej alltför obetydlig tidrymd anges för dess giltighet.

Såsom förut omnämnts, har utskottet i samband med förevarande proposition haft till behandling motionerna nr 13, 14, 15 och 16 i första kammaren av herr *Lindhagen* samt nr 22 och 23 i andra kammaren av herr *Bengtsson* i Norup.

Den förstnämnda av herr Lindhagens motioner, nr 13, varmed herr Bengtssons motion nr 23 överensstämmer, går ut på att riksdagen med anledning av propositionen ville hos regeringen anhålla, att den nära därmed sammanhängande av regeringen i anslutning till andra kammarens upprepade beslut igångsätta utredningen rörande personalens arbetstid inom *hotell-, restaurang-, kafé- och därmed jämförlig rörelse* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande.

Utskottet har från socialstyrelsen erhållit följande meddelande rörande den här ifrågavarande utredningen:

»I samband med kristiden stående förhållanden hava tyvärr förorsakat, att den inom socialstyrelsen pågående utredningen rörande arbetspersonalens vid hotell, restauranger och kaféer arbetstid och arbetsförhållanden ännu icke kunnat slutföras. Primärmaterialet har emellertid granskats och det tabellariska arbetet praktiskt taget slutförts, vadan alltså det ännu återstående arbetet huvudsakligen består i att utarbeta en textredogörelse. Utredningen avser som bekant att söka belysa ett flertal för restaurangpersonalen viktiga frågor såsom arbetstid, inkomst- och bostadsförhållanden, varjämte ett stort antal övriga för personalen viktiga sociala spörsmål skola statistiskt klarläggas. Det aktuella läge, vari för närvarande frågan om arbetstiden befinner sig, har emellertid nödvändiggjort, att den från början uppgjorda arbetsplanen så till vida frångåtts, att ifrågavarande spörsmål i enlighet med nu utarbetad ny plan först skall slutbehandlas.

Det föreliggande primärmaterialet, vilket i allmänhet avser förhållanden under år 1913, är baserat på uppgifter dels från resp. arbetsgivare, dels från vederbörande personal (inhämtat genom utsända agenter).

Materialet lämnar upplysningar rörande tiden för lokalernas öppnande och stängning, serveringstid (fördelad på vardagar och söndagar) nettoarbetstidens längd per dag och vecka, skiftsindelning, raster och fridagar, semester m. m. Som dessutom vid bearbetningen hänsyn tagits till personalens fördelning efter kön, ålder och yrkesspecialitet, samt efter de olika företagens art (restauranger, hotell, pensionat, systembolagens restauranger, automater, ölkaféer m. m.), så synes material här erbjuda sig för ett ganska ingående studium av restaurangpersonalens arbetstid.

Den del av utredningen, som avser att belysa frågan om arbetstiden, synes kunna föreligga slutförd vid stundande årsskifte.»

Med anledning av vad sålunda blivit upplyst från socialstyrelsens sida, anser sig utskottet ej hava anledning att tillstyrka bifall till herrar Lindhagens och Bengtssons förevarande motioner.

I herr Lindhagens motion nr 14 och den därmed likalydande motionen nr 22 av herr Bengtsson föreslås, att riksdagen med anledning av propositionen med förslag till lag om arbetstidens begränsning ville hos regeringen anhålla, att den nära därmed sammanhängande angelägenheten om skälig reglering av *sjuksköterskors och sjuksköterskeelevers arbetstid* måtte om möjligt till nästa riksdag framläggas till avgörande.

Den fråga, som förevarande två motionärer avse, var redan år 1911 föremål för riksdagens behandling med anledning av en motion nr 289, av herr Lindhagen, om utredning rörande bl. a. sjuksköterskors och sjuksköterskeelevers arbetsförhållanden. Riksdagen biföll i huvudsak motionen, och den 6 juni 1912 tillkallades inom civildepartementet sakkunniga för att verkställa den begärda utredningen och avgiva förslag i ämnet. Efter omfattande undersökningar avgåvo de sakkunniga den 22 december 1916 ett betänkande angående den kvinnliga sjukvårdspersonalens utbildning och arbetsförhållanden.

Av de sakkunnigas undersökningar framgick bl. a., att den kvinnliga sjukvårdspersonalens arbetstid över huvud taget måste anses oskäligt lång. Till motverkande av ifrågavarande personals överansträngning, vartill enligt de sakkunnigas mening vakningen i särskilt hög grad bidroge, föreslogo de sakkunniga väsentligen en lag angående vissa bestämmelser rörande kvinnlig sjukvårdspersonals tjänstgöringsförhållanden. Detta lagförslag inledes med en bestämmelse, att sjuksköterskor samt sjuksköterskebiträden och -elever å allmänna och enskilda sjukvårdsanstalter böra »erhålla tillfälle till erforderlig ledighet och vila». Därefter meddelas några närmare bestämmelser rörande vakningen, vilka huvudsakligen innehålla, att vakning ej får åläggas någon mer än sju nätter å rad, att den som har vakning oftare än var tredje natt ej får åläggas arbete under dagarna mellan vaknätterna, samt att efter vaknatt oavbruten ledighet för vila skall beredas under minst elva timmar. Lagen skulle icke äga tillämpning å sjukvårdsanstalt med mindre antal sängar än 30, men skulle å sådan anstalt natttjänstgöringen vara fördelad mellan minst två personer enligt plan, som fastställas av vederbörande läkare. På grund av särskilda förhållanden skulle medicinalstyrelsen äga att medgiva undantag från lagens bestämmelser om vakning.

De myndigheter och korporationer, som hördes över betänkandet, uttalade ganska delade meningar angående nyssberörda lagförslag. Fullmäktige för allmänna svenska läkarföreningen ansåg bl. a. det vara fullständigt omöjligt att genom lagbestämmelser reglera det dagliga arbetet inom sjukvården i syfte att undvika överansträngning. Medicinalstyrelsen fann det med hänsyn till bristande möjlighet till undantag, då

de sjukas intresse oundgängligen så erfordrade, mindre lämpligt, att sjukvårdspersonalens arbetsförhållanden reglerades genom allmän lag. Dessutom omfattade den föreslagna regleringen endast anstaltspersonalen, under det distrikts- och privatvårdens sköterskor, som ännu mer än nämnda personal vore i behov av skydd mot överansträngning, lämnades utanför. Ehuru stora svårigheter mötte för ett tillfredsställande ordnande av frågan om begränsning av sjuksköterskornas arbetstid, ansåg styrelsen det emellertid böra tagas i övervägande, huruvida icke frågan skulle kunna lösas på det sätt, att vissa normerande föreskrifter rörande anställande av tillräckligt antal sjuksköterskor och rörande dessas arbete stadgades såsom villkor för åtnjutande av statsbidrag dels till anstalts-sjuksköterskors pensionering och dels till distriktssjuksköterskors avlöning och pensionering. Därjämte syntes det styrelsen böra övervägas, huruvida icke såsom villkor för statens godkännande av sjuksköterskebyråer kunde föreskrivas, att vederbörande byrås sköterskereglemte innehölle vissa föreskrifter om maximitid m. m. Det närmare innehållet av de sålunda ifrågasatta föreskrifterna syntes böra bero på förnyad utredning, därvid särskilt borde beaktas, att föreskrifterna icke inskränktes till att gälla enbart vakning utan över huvud taget ginge ut på att åstadkomma en rationell begränsning av sjuksköterskornas arbetstid.

I proposition nr 260 till innevarande års lagtima riksdag framställdes, delvis på grund av ovan omförmälda betänkande, bl. a. vissa förslag till ordnande av den kvinnliga sjukvårdspersonalens arbetsförhållanden. Något förslag till lagstadgad reglering av nämnda förhållanden hade emellertid icke upptagits, utan ville man på mer indirekt väg söka åvägabringa förbättringar däri. I avseende å anstaltspersonalen var det sålunda Kungl. Maj:ts avsikt att föreskriva, att den skulle vara så talrik och hava sin tjänstgöring så ordnad, att nödig vila och ledighet bereddes densamma, samt att anstalterna i vad som rörde personalens arbetsförhållanden skulle stå under överinseende av medicinalstyrelsen. Beträffande distriktssköterskorna borde såsom villkor för åtnjutande av statsbidrag till kostnaderna för deras anställning stadgas vissa normerande föreskrifter rörande deras arbetsförhållanden, ävensom att dessa skulle vara underkastade medicinalstyrelsens kontroll. Vad slutligen angår privatsköterskorna skulle vissa åtgärder för reglering av deras arbetsförhållanden vidtagas i samband med införandet av kontroll över sjukvårdens arbetsförmedling. Godkänd sköterskebyrå skulle sålunda vara försedd med ett arbetsreglemente, vari bestämmelser skulle vara meddelade angående sjuksköterskornas rättigheter och skyldigheter gent emot deras arbetsgivare. Genom det i samma proposition framställda

förslaget om anställande inom medicinalstyrelsen av en särskild inspektris över sjuksköterskeväsendet skulle effektivitet tillförsäkras här åsyftade bestämmelser och anordningar rörande sjukvårdspersonalens arbetsförhållanden. Förslagen, som förordades av statsutskottet, vunno riksdagens bifall. Bestämmelser av i propositionen angivet innehåll rörande anstaltspersonalens storlek och medicinalstyrelsens överinseende över denna personals arbetsförhållanden hava även sedermera, genom förordningar den 6 sistlidne juni, införts i gällande lasarets- och sjukstugestadga, varjämte dylika bestämmelser också upptagits i den nya epidemilagen av den 19 i samma månad.

Enligt utskottets mening hava herrar Lindhagen och Bengtsson visst fog för sitt i förevarande motioner framställda yrkande. Visserligen måste sjukvårdsarbetets egen natur och ändamål anses lägga hinder i vägen för genomförande i avseende å detsamma av vanliga bestämmelser om maximiarbets tid — arbete, som är att hänföra till hälso- och sjukvård, är även enligt 1 § e) undantaget från tillämpning av den föreslagna lagen om arbetstidens begränsning — men å andra sidan låter det sig knappast försvara att, när man fastslår 8-timmarsdagen såsom allmängiltig arbetstid, lämna sjuksköterskorna, som i avseende å arbetstiden äro att räkna bland de sämstlottade arbetstagarna, utan någon åtminstone för det närvarande avsevärd utsikt till lindring. Utöver olikheten i arbetstidens längd må även framhållas, att, under det förbud gäller mot kvinnors användande till nattarbete inom industrien, sjuksköterskorna få användas till vakning under obegränsad tid. Utskottet vill sålunda förorda en hemställan till Kungl. Maj:t att taga under övervägande, huruvida ej ytterligare åtgärder, utöver de redan vidtagna skulle kunna vidtagas för att bereda den kvinnliga sjukvårdspersonalen skäligen förkortning av arbetstiden.

I sin motion nr 15 hemställer herr Lindhagen, att riksdagen med anledning av förevarande proposition ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att den nära därmed sammanhängande av regeringen för lång tid tillbaka upptagna frågan rörande bl. a. begränsning av *arbetstiden uti det s. k. hemarbetet* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande.

Socialstyrelsen har rörande nämnda fråga meddelat följande:

»Beträffande arbetstiden inom hemarbetet föreligga ingående upplysningar i socialstyrelsens under loppet av år 1917 utgivna tvenne publikationer rörande »svensk hemindustri», nämligen del I: utredningens huvudresultat samt del II: monografier. Med anledning av dessa undersökningar uppdrog Kungl. Maj:t den 15 februari 1918 åt styrelsen att verkställa erforderlig vidare utredning och inkomma med förslag till lag-

stiftning rörande det hemindustriella arbetet. Vid de för detta uppdrags fullgörande utförda ytterligare utredningarna har givetvis uppmärksamhet ägnats jämväl åt hemarbetarnas arbetstid. Det bör emellertid påpekas, att arbetstidens avpassande efter hemmets växlande förhållanden och olika sysslor är ett för hemarbetet karakteristiskt moment, varför uppenbarligen stora svårigheter möta för att genom lagstiftning reglera arbetstiden på förevarande arbetsområde. Såväl av detta skäl som med hänsyn till kontrollsvårigheterna har man ock i utlandets hemarbetslagstiftning icke ingått på arbetstidsfrågan.»

Otvivelaktigt måste det anses vara synnerligen angeläget att snart få till stånd en tillfredsställande lagstiftning rörande det industriella hemarbetet, och skulle med hänsyn därtill utskottet vara benäget att biträda motionärens yrkande. Såsom av socialstyrelsens här ovan anförda meddelande framgår, torde det emellertid vara osäkert, huruvida en dylik lagstiftning lämpligen kan i sig inbegripa en reglering av arbetstiden för ifrågavarande arbete. På grund därav har utskottet icke funnit sig kunna förorda bifall till motionen.

Slutligen har herr Lindhagen i sin motion nr 16 påyrkat, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att frågan rörande begränsning av *lantarbetarnas arbetstid* måtte om möjligt vid nästa riksdag framläggas till avgörande.

Genom motion, nr 252, inom andra kammaren hade herr Carlström vid innevarande års lagtima riksdag föreslagit bland annat utredning angående möjligheten att även vid jordbruket införa förkortad arbetsdag. I överensstämmelse med hemställan av jordbruksutskottet, som ansåg det vara skäl att avvakta resultatet av arbetstidskommitténs förslag till arbetstidens begränsning, beslöt emellertid riksdagen, att berörda motion ej skulle föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Vid samma riksdag väcktes sedermera tvänne motioner inom andra kammaren, nr 287 av herr Lindman m. fl. och nr 288 av herr Sjölander, rörande lantarbetarnas arbetsförhållanden. Den förra motionen gick ut på skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda lantarbetarfrågan. I den senare hemställdes om skrivelse till Kungl. Maj:t med anhållan om skyndsam utredning, huruvida och i vilken utsträckning en maximalarbetstid må bestämmas även för arbetare inom jordbruksyrket. Enligt båda motionerna skulle hemställan jämväl göras, att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningarna kunde föranleda.

På hemställan av sitt fjärde tillfälliga utskott beslöt andra kammaren för sin del, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte an-

hålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en allsidig och sakkunnig utredning av lantarbetarfrågan, varvid även borde verkställas undersökning angående längden av den nuvarande arbetstiden inom jordbruket, samt huruvida, i vilken utsträckning och på vad sätt en begränsning av denna arbetstid skulle kunna åstadkommas, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Första kammaren beslöt därefter, i enlighet med hemställan av sitt andra tillfälliga utskott, att inskränka den begärda utredningen till att avse allenast en allsidig och sakkunnig utredning av lantarbetarfrågan. Då andra kammaren vidhöll sin ståndpunkt i ämnet, förföll frågan.

Jämväl i denna fråga har utskottet från socialstyrelsen fått mottaga vissa upplysningar, som här återgivas:

»Alltsedan år 1910 har inom socialstyrelsen, närmast efter framställning av 1907 års riksdag, anordnats en fortlöpande lantarbetarstatistik, vilken genom årliga berättelser och mera tillfälliga specialutredningar efter hand tagit under behandling olika sidor av lantarbetarfrågan. Senast har, på Kungl. Maj:ts uppdrag och efter samråd med särskilda sakkunniga, utarbetats plan till en omfattande utredning rörande livsmedelsförbrukningen och levnadskostnaderna bland de mindre bemedlade på landsbygden, vilken plans utförande f. n. är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Beträffande frågan om arbetstiden inom jordbruket föreligga ganska ingående upplysningar i nämnda lantarbetarstatistikens publikationer. Sålunda belyses i en år 1915 utgiven specialundersökning rörande lantarbetarnas arbets- och löneförhållanden inom olika bygder och å typiska lantegendomar ingående frågan om arbetarnas individuella arbetstid, övertidsarbetet m. m.

I den årligen återkommande berättelsen rörande arbetartillgång, arbetstid och arbetslön inom jordbruket meddelas på grundval av särskilda sockentabeller detaljerade uppgifter rörande jordbrukets medelarbetstid under sommaren inom olika län och härad, varvid redovisas såväl brutto- och nettoarbetstiden som rasternas längd per dag. Ifrågavarande uppgifter avse i första hand egentliga jordbruksarbetare, men meddelas även vissa summariska uppgifter rörande de avvikelser, som särskilt körkarlarnas och kreatursskötarnas arbetstid förete från dessa allmänna genomsnitt, ävensom angående arbetsdagens inskränkning under den mörkare delen av året.

Med hänsyn till det aktuella intresse jordbruksnäringens arbetstidsförhållanden f. n. erbjuda, har i den under utarbetande varande 1918 års årgång av lantarbetarstatistiken arbetstidsspörsmålet upptagits till

väsentligt fördjupad behandling. Sålunda hava på grundval av de efter ett utförligt frågeformulär avgivna primäruppgifter, som i slutet av år 1918 lämnats av landsbygdens samtliga kommunalstämmeordförande sockenvis utarbetats omfattande statistiska tabeller rörande den dagliga arbetstidens längd med och utan inräknande av raster under såväl sommar som vinter för dels vanliga jordbruksarbetare, dels körkarlar, dels kreatursskötare. Vidare skall arbetstidens förläggning mellan olika klockslag, vilken hittills endast behandlats mera summariskt, nu i detalj tabelleras med avseende på olika orter i syfte att åskådliggöra arbetsdagens faktiska gestaltning inom olika delar av vårt land.

Även om man kan förvänta att på grundval av denna statistik, som beräknas föreligga färdig mot slutet av året, erhålla en väsentligt fylligare bild av det svenska jordbrukets arbetstidsförhållanden än tidigare, må det dock framhållas, att lantbruksarbetets egenart och enkannerligen den ringa arbetsfördelningen och arbetstidsbegreppets oklarhet särskilt vid det mindre jordbruket icke medgiva någon så fullständig och invändningsfri siffermässig framställning av dess arbetstidsförhållanden, som är möjlig ifråga om industrien.»

Av härovan återgivna upplysningar framgår, att lantarbetarnas arbetstids- och andra förhållanden äro föremål för en fortlöpande, på senare tid i vissa avseenden fullständigad statistik, som torde vara ägnad att i väsentlig mån underlätta en sådan åtgärd, som med förevarande motion åsyftas. Säkerligen kommer frågan om lagstadgad reglering av lantarbetarnas arbetstid att förr eller senare påkalla statsmakternas ingripande. Enligt utskottets förmenande är dock någon tids erfarenhet av den nu föreslagna lagstiftningen önskvärd, innan åtgärder vidtagas i ifrågavarande avseende. Med hänsyn till vad nu anförts, har utskottet icke ansett sig böra biträda motionärens hemställan.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

A) att, riksdagen, med förklarande att Kungl Maj:ts förevarande förslag icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte, med avslag å motionen nr 25 inom andra kammaren, för sin del antaga följande

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

Förslag

till

L a g

om arbetstidens begränsning.

Häri genom förordnas som följer:

1 §.

Denna lag äger tillämpning å varje rörelse, industriell eller icke, vari arbetare användes till arbete för arbetsgivares räkning, så ock å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari i regel flera än tre arbetare på sådant sätt användas.

Denna lag äger tillämpning 1) å varje rörelse, industriell eller icke, vari i regel flera än fyra arbetare användas till arbete för arbetsgivares räkning, så ock, ändå att arbetarantalet är mindre, å dylik rörelse, där den bedrives i sådan stad eller köping eller sådant municipalsamhälle, vars mantalsskrivna folkmängd överstiger 1,500;

2) å hus-, väg- eller vattenbyggnad, vattenavledning eller annat dylikt särskilt arbetsföretag, vari i regel flera än fyra arbetare användas till arbete för arbetsgivares räkning.

Från lagens tillämpning undantagas dock

a) arbete, som utföres i arbetarens hem eller eljest under sådana förhållanden, att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande,

b) arbete, som utföres av medlem av arbetsgivarens familj,

c) arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider,

d) arbete, som bedrives av staten,

e) arbete, som är att hänföra till hälso- eller sjukvård,

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

- f) skeppstjänst, som omförmäles i lagen om arbetstiden å svenska fartyg, ävensom fiske,
- g) skogsarbete, kolning därunder inbegripen, samt flottning utom vid skiljeställe,
- h) jordbruk jämte sådana därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, ävensom trädgårdsskötsel och djurskötsel, ändå att arbetet bedrivs utan samband med jordbruk,
- i) arbete, som åligger trafikpersonal vid järnväg, som är upplåten för allmän trafik,
- j) arbete, som åligger biträde i handelsbod, rakstuga, frisersalong eller badinrättning, samt
- k) sådant arbete i hotell-, restaurang- eller kaféerörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjänande.

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas verkmästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning, ritare, bokhållare eller därmed jämställd person, vaktmästare eller annat underordnat kontorsbiträde.

3 §.

På begäran av domstol eller den, vars rätt därav beröres, åligger det arbetsrådet att avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag äger tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare.

Är mål, som handlägges vid domstol, beroende av fråga, varom i första stycket förmäles, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetsrådet, när part sådant äskar eller domstolen finner det nödigt; och må slutligt utslag av domstolen ej meddelas, förrän arbetsrådets beslut kommit domstolen tillhanda.

I annan fråga rörande lagens tillämpning, än som i första stycket avses, har arbetsrådet att på begäran av domstol eller den, vars rätt av frågan beröres, avgiva utlåtande.

4 §.

Arbetare må icke användas till arbete under längre tid, raster oräknade, än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan; dock må,

*(Kungl. Maj:ts förslag.)**(Utskottets förslag.)*

därest nyssnämnda begränsning av arbetstiden för vecka icke därigenom överskrides, arbetstiden under veckans fem första söckendagar utsträckas till 8 $\frac{1}{2}$ timmar.

Bedrives arbete med regelbunden skiftindelning, må annan arbetstid än nyss angivits tillämpas, såvitt därigenom icke uppkommer längre sammanlagd arbetstid för en tidrymd av högst tre veckor, än att den motsvarar 48 timmar i veckan.

5 §.

Beträffande arbete, som fortgår allenast under kortare tid eller medför synnerligen ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av synnerligen stort allmänt intresse, må arbetsrådet, i den mån så provas påkallat, medgiva undantag från de i 4 § angivna begränsningar.

Måste arbete, som bedrives med tre skiftlag, oundgängligen fortgå jämväl under sön- och helgdagar, må arbetsrådet, i den mån så provas påkallat, medgiva därför erforderligt undantag.

Är för visst arbete arbetstiden i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller är den på grund av annat förhållande av växlande längd, må arbetsrådet, i den mån så provas påkallat, medgiva, att annan arbetstid än i 4 § stadgas må tillämpas, såvitt därigenom icke sammanlagda arbetstiden för en tidrymd av högst fyra veckor blir längre, än att den motsvarar 48 timmar i veckan.

6 §.

Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i driften eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å varor eller annan egendom, må arbetare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete utöver tid, som finnes angiven i 4 § eller kan hava bestämts med stöd av 5 §. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Arbetet må icke fortsättas utöver sist angivna tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har yrkesinspektionens chefsmyndighet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan, varom här är sagt, må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till allmänna posten.

*(Kungl. Maj:ts förslag.)**(Utskottets förslag.)*

7 §.

Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver tid, som är angiven i 4 § eller kan hava bestämts med stöd av 5 §, vare därtill berättigad i avseende å arbetare, som fyllt aderton år, för högst 25 timmar under loppet av en kalendermånad och 150 timmar under loppet av ett kalenderår. Därutöver må för nödvändiga förberedelse- eller avslutningsarbeten enstaka arbetare, som uppnått nyss angivna ålder, användas under högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad.

Erfordras ytterligare eftergift, må sådan, dock för högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad och 75 timmar under loppet av ett kalenderår, meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

I fråga om arbetares skyldighet att utföra arbete, som i denna paragraf avses, gäller vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet.

8 §.

Rörande arbetares användande till arbete enligt 6 eller 7 § åligger det arbetsgivare att senast näst därpå följande dag göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär, som fastställas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Beslut av yrkesinspektionens chefsmyndighet enligt 6 eller 7 § skall biläggas journalen å det arbetsställe, beslutet rör, och skall journalen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen från den tid, då sista anteckningen gjordes däri, och beträffande beslutet från detsammes datum.

9 §.

1 mom. Arbetsrådet består av minst sju ledamöter, utsedda av Konungen för en tid av två år i sänder. Av ledamöterna skola utses två bland personer, föreslagna av sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare, vilkas medlemmar sysselsätta tillhopa minst 50,000 arbetare, samt två bland personer, föreslagna av sådana rikssammanslutningar av arbetare, som räkna minst 50,000 medlemmar. För nämnda fyra ledamöter skola i enahanda ordning utses minst dubbelt så många suppleanter. Förslag, som ovan sägs, skall, för att vinna avseende, upptaga minst

*(Kungl. Maj:ts förslag.)**(Utskottets förslag.)*

dubbelt så många personer som de, vilka skola med ledning av förslaget förordnas till ledamöter eller suppleanter. Har förslag icke avgivits, varde förordnande ändock av Konungen meddelat.

Övriga ledamöter skola utses bland personer, som icke kunna anses företräda arbetsgivar- eller arbetarintressen, och förordnar Konungen en av dessa ledamöter till rådets ordförande och chef samt en till ställföreträdare för denne. Minst en av de utan förslag utsedda ledamöterna skall vara lagkunnig man, vilken fullgjort vad författningarna föreskriva dem, som må nyttjas uti domarämbeten.

2 mom. Ledamot eller suppleant, som i 1 mom. avses, skall vara svensk medborgare och hava uppnått tjugufem års ålder. Ej må befattningen innehavas av den,

som står under förmynderskap,

som är i konkurstillstånd eller vars egendom, utan att vara avträdd till konkurs, förvaltas för borgenärs räkning,

som är förklarad ovärdig att i rikets tjänst vidare nyttjas eller eljest på grund av honom ådömd straffpåföljd icke må utöva allmän befattning eller genom utslag, vilket ännu icke vunnit laga kraft, är dömd till straffpåföljd, varom sist förmåles, eller som är under framtiden ställd för brott, vilket kan medföra sådan påföljd, eller

som blivit dömd ovärdig att föra andras talan inför rätta.

3 mom. Mot ledamot av arbetsrådet gälla samma jäv, som i rättegångsbalken stadgats i fråga om domare.

4 mom. Har ledamot eller suppleant, som representerar arbetsgivare eller arbetare, åtagit sig uppdraget, äge han ej att varda därifrån entledigad, med mindre särskilda omständigheter därtill föranleda. Avsägelse av uppdraget prövas av Konungen.

Avgår ledamot eller suppleant, förordnar Konungen för återstående delen av den tid, för vilken den avgångne varit förordnad, annan ledamot eller suppleant.

5 mom. Skulle ledamot, som representerar arbetsgivare eller arbetare, vid sammanträde utebliva eller finnas vara av jäv hindrad att tjänstgöra, och kan ej suppleant tillkallas, äger arbetsrådet utse lämplig person att vid det tillfället träda i den uteblivne eller jävige ledamotens ställe.

6 mom. Ärenden, som behandlas av arbetsrådet, må avgöras av fem ledamöter, så ock av fyra, där de äro om beslutet ense. Ej må flera än sju ledamöter deltaga i behandlingen av ärende inför arbetsrådet.

*(Kungl. Maj:ts förslag.)**(Utskottets förslag.)*

Vid besluts fattande skola lika antal representanter för arbetsgivare och arbetare samt minst en lagfaren ledamoten bland dem, som utsetts utan förslag, närvara.

7 mom. Vid handläggning av ärende, som ankommer å arbetsrådet, bör rådet i regel ej blott bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig utan även på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom ifrågavarande verksamhetsområde.

Till utredning av ärende må arbetsrådet låta vid allmän underrätt höra vittnen och sakkunniga. Finner arbetsrådet sådan åtgärd nödig, äger rådet därom göra framställning hos den underrätt, inom vars område den, som skall höras, har sitt hemvist eller någon tid uppehåller sig, och varde denne genom rättens eller domarens försorg till rätten kallad. Rätten äger tillägga vittne och sakkunnig ersättning med vad som provas skäligt. Sedan förhöret hållits, skall rätten tillställa arbetsrådet protokoll däröver.

Kostnaderna för förhör, som ovan sägs, bestridas av allmänna medel. Arbetsrådets beslut och utlåtanden meddelas avgiftsfritt.

8 mom. Arbetsrådet äger att, när skäl därtill föreligga, i avbidan på närmare utredning meddela beslut, som gäller endast tills vidare.

9 mom. Över arbetsrådets beslut må klagan ej föras.

10 mom. Närmare föreskrifter angående avgivande av förslag, som i 1 mom. sägs, och om arbetsrådets verksamhet må meddelas av Konungen.

10 §.

1 mom. Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionens befattningshavare; och skall därvid i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen om arbetarskydd den 29 juni 1912.

2 mom. Å arbetsställe, där sådant arbete, som avses i 15 § lagen om arbetarskydd, bedrivs på stadigvarande sätt, skall förevarande lag finnas anslagen på lämplig plats.

11 §.

Använder arbetsgivare arbetare till arbete i strid mot vad i denna lag är stadgat, straffes med böter från och med tio till och med

*(Kungl. Maj:ts förslag.)**(Utskottets förslag.)*

ettusen kronor. Är arbetaren under aderton år och har användandet skett med faders eller målsmans vetskap och vilja, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den som under tid, då han är ställd under åtal för förseelse, varom i denna paragraf förmäles, fortsätter samma förseelse, skall, när han varder därtill lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits, fällas till det ansvar, som är bestämt för sådan förseelse.

12 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet, som föreskrives i 6 §, eller att iakttaga vad enligt 8 § eller 10 § 2 mom. åligger honom, straffes med böter från och med fem till och med femhundra kronor.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i journal, som avses i 8 §, straffes med böter från och med femtio till och med ettusen kronor.

13 §.

Förseelser mot denna lag åtalas vid polisdomstol, där särskild sådan är inrättad, men eljest hos poliskammare eller, där sådan ej finnes, vid allmän domstol.

Böter, som ådömas enligt denna lag, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

14 §.

Beträffande verksamhet, som bedrives av kommun, skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndaren.

15 §.

Skulle tillämpningen av denna lag medföra sådana svårigheter för visst arbete eller företag, att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, må Konungen, efter arbetsrådets hörande, medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

16 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft, beträffande arbete, som vid tiden för lagens utfärdande bedrives såväl natt som dag, den 1 juli 1920 och beträffande annat arbete den 1 januari 1920, dock att vad lagen innehåller beträffande arbetsrådets befogenhet och verksamhet skall lända till efterrättelse från och med den 1 november 1919 samt att ledamöter och suppleanter i rådet skola första gången utses för tiden intill utgången av år 1921. Lagen gäller till och med den 31 december 1923; skolande beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse, som avses i 11 eller 12 §, vad i lagen är stadgat fortfara att gälla även efter sistnämnda dag.

Om det beträffande visst företag visas vara erforderligt att vidtaga förändringar i driftsätt eller anordningar i övrigt för att icke tillämpningen av denna lag skall i väsentlig mån förminska företagets produktionsförmåga, och nämnda förändringar icke utan synnerlig svårighet kunna genomföras, till dess lagen skall träda i kraft i avseende å företaget, må arbetsrådet medgiva nödigt anstånd med tillämpningen.

B) att motionerna nr 13 inom första och 23 inom andra kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

C) att riksdagen, med anledning av motionerna nr 14 inom första och 22 inom andra kammaren, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville taga under övervägande, huruvida ytterligare åtgärder, utöver de redan vidtagna, kunna vidtagas för att bereda den kvinnliga sjukvårdspersonalen skäligen förkortning av dess arbetstid, samt, i den mån så erfordras, för riksdagen framlägga de förslag, vartill sådant övervägande kan föranleda;

D) att motionen nr 15 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

E) att motionen nr 16 inom första kammaren icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

F) att riksdagen, med anledning av motionerna nr 12 och 19 inom andra kammaren, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning, huruvida vid gruvarbete under jord en kortare arbetstid, än den som eljest kan bliva lagstadgad, kan anses vara av behovet påkallad, samt för riksdagen framlägga det förslag till lagstiftning, vartill utredningen kan giva anledning; samt

G) att motionerna nr 11, 12, 13, 18, 20, 21 och 24 inom andra kammaren måtte anses besvarade genom vad utskottet ovan hemställt.

Stockholm den 20 september 1919.

På andra särskilda utskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Allmänt uttalande.

I anledning av förevarande utlåtande hava herrar *A. C. Lindblad, Lindley, Johan Nilsson* i Malmö, *Sigfrid Hansson, Lindqvist* i Kosta, *Holmström, Hagman* i Stockholm och *Sjöström* anfört följande:

»Det förslag till lag om arbetstidens begränsning, som nu framlägges i förevarande utskottsbetänkande, kan ingalunda ur våra synpunkter betraktas som fullt tillfredsställande. Därtill äro enligt vår mening för många och betydelsefulla arbetsområden undantagna från lagens tillämpning.

För vår del ha vi genom olika motioner framställt krav på omfattande förändringar i Kungl. Maj:ts förslag. Så har av hr Hagman i Stockholm med fl. krävt, att flera yrkesgrupper och arbetsområden skulle omslutas av lagen, samt vidare att flera av de möjligheter, som nu föreligga för arbetsrådet att bevilja dispenser, skulle ur lagen utgå.

Vidare har hr Eriksson i Stockholm m. fl. anvisat utvägar, genom vilka även järnvägarnas personal skulle kunna bli delaktig av de fördelar, som en lagstiftning på detta område avser att lämna. Och slutligen har hr Holmström m. fl. framhållit behovet av en starkare begränsning av arbetstiden för gruvarbetarnes vidkommande.

Mot ett bifall till dessa av oss ställda yrkanden har anförts en mängd olika skäl. De svårigheter som framförts äro enligt vårt förmenande betydligt överdrivna. Dock notera vi med tillfredsställelse utskottets uttalande rörande statens arbetare och att utskottet beträffande trafikpersonalen biträtt motionärernas uppfattning såtillvida, att i motiveringen uttalats, att dessa kategorier böra få sin arbetstid *snarast möjligt* begränsad i enlighet med lagens grundtanke, samt att beslut fattats om en skrivelse rörande gruvarbetarnes arbetstidsförhållanden.

Under den behandling, som frågan om en lagstadgad begränsning av arbetstiden erhållit, ha som bekant synnerligen delade meningar gjorts gällande rörande effekten av en dylik lagstadgad begränsning. Under det man å ena sidan förmenat, att frågans lösning på sätt här föreslås innebär ett ödesdigert ingrepp i vårt lands produktionsmöjligheter, har man däremot å andra sidan förmenat, att i praktiken kommer man rätt snart genom olika metoder att neutralisera eventuell produktionsminskning.

Det förslag, som nu föreligger, erbjuder i flera avseenden förbättringar av förslaget till lagtima riksdagen innevarande år. Och ehuru väl vi måste konstatera, att vi ej fått våra längre gående yrkanden tillgodosedda, så måste det dock erkännas, att även i det skick, som lagen av utskottet föreslås, kommer densamma att medföra betydande lättnader för särskilt industriarbetarne och andra stora arbetaregrupper i vårt land.

Det har därför framstått som synnerligen önskvärt, att det förslag som nu föreligger kan genomföras utan några ytterligare försämringar, och att alla, som nu verkligen vilja en lösning av denna gamla stridsfråga, samla sig omkring det föreliggande förslaget. Endast härigenom torde det vara möjligt att förhindra, att avgörandet i sista hand överlämnas åt slumpen. Vi ha därför nödgats övervinna de betänkligheter, som under andra förhållanden skulle gjort sig gällande, samt ansluta oss till utskottets hemställan. Genom att underlåta att i reservationer framföra våra egna längre gående yrkanden, ha vi därför härmed velat markera, huru viktigt vi anse det vara, att en förberedande lösning av denna fråga nu kommer till stånd och under så stark anslutning som möjligt av riksdagens båda kamrar.»

Reservationer.

I. Vid punkt A) av utskottets hemställan:

A) Rörande lagförslaget i dess helhet:

1) av herrar *von Sydow, Jespersen, K. J. A. Gustafsson, Lindman, Olsson* i Broberg och *Persson* i Fritorp, vilka anförde:

»Den nu framlagda kungl. propositionen med förslag till lag om arbetstidens begränsning överensstämmer till väsentliga delar med det förslag till lag i ämnet, som avläts till innevarande års lagtima riksdag och som huvudsakligen blev tillstyrkt av den dåvarande utskottsmajoriteten, dock med reservation av samtliga högermedlemmar i utskottet, vilka av anförda skäl ansågo sig icke kunna tillstyrka bifall till den kungl. propositionen. Även den nu framlagda propositionen har i allt väsentligt tillstyrkts av utskottets majoritet. Då vi icke kunna gilla detta utskottets beslut, anmäla vi däremot vår reservation, varvid vi i huvudsak kunna instämma i de erinringar, som vid den lagtima riksdagen gjordes från högerhåll mot det då framlagda lagförslaget.

Med allt fog erinrades, att den utredning, på vilken lagförslaget grundats, måste betecknas såsom i en mångfald viktiga hänseenden ofullständig. På grund av den knappt tillmätta tiden hade varken de ämbetsverk eller lagrådet, vilka det åligger att granska lagförslaget, kunnat giva detsamma den ingående behandling, som de själva ansett sakens vikt kräva. I fråga om lagrådet föreligger ärendet nu i ett förbättrat skick, i det lagrådet beretts tillfälle att avgiva nytt utlåtande i ärendet, men ännu kvarstår anmärkningen om att varken den ursprungligen för ärendets utredning tillsatta kommittén eller de sakkunniga ämbetsverken, som blivit hörda i frågan, fått möjlighet att förebringa den utredning, som de själva ansett nödvändig. I detta hänseende är särskilt att märka, att utredningen i saken i själva verket tagit sikte endast på fabriksindustrien, medan i fråga om övriga näringar, som skulle beröras av lagen, såsom hantverk, handel, byggnadsverksamhet, transportverksamhet m. m. icke den minsta utredning blivit förebragt. Ingen representant för dessa viktiga näringsgrenar synes ens hava blivit hörd i ärendet. Ville man på grundval av den förebragta utredningen framlägga ett lagförslag, borde detta sålunda logiskt sett endast omfatta fabriksindustrien, icke de övriga ovan antydda näringsgrenarna. Detta synes oss vara ett kardinalfel av avgörande betydelse.

Hade man givit sig tid till att göra en undersökning om 8-timmarsdagens sannolika verkningar inom hela näringslivets område, skulle man helt säkert hava kommit till det resultatet, att det icke är ändamålsenligt att göra samma tidsbegränsning för alla näringsgrenar, huru vitt skilda de än äro. Om 8-timmarsdagen kan finnas lämplig för vissa industrier, där arbetskraften kan under arbetstiden effektivt utnyttjas och arbetet är ordnat likartat året runt, så bör förvisso en annan arbetstid fastställas för andra yrken och näringar, som måste rätta sin arbetstid efter klimat, årstider, ljusförhållanden m. m. Att här med varandra likställa alla näringsgrenar, hur olika de än kunna vara sinsemellan, kan icke vara annat än till skada för hela näringslivet.

Det är sant, att i den kungl. propositionen och ännu mer enligt utskottets förslag man vidtagit en mildring i lagen till förmån för det mindre hantverket och den minsta industrien samt vissa särskilda smärre arbetsföretag. Genom denna lindring förändras dock icke lagens karaktär i dess helhet. Dessutom kan man med fog draga i tvivelsmål, huruvida de godtyckliga gränser, som uppdragits mellan större och smärre industri eller företag samt mellan större städer, köpingar och municipalsamhällen å ena sidan och övriga delar av vårt land å den andra, verkligen äro ändamålsenliga.

Av avgörande betydelse för hela den ifrågasatta lagstiftningen är uppenbarligen frågan, huruvida det kan antagas, att vad som genom 8-timmarsdagen minskas i arbetstid skall återvinnas genom ökad arbetsintensitet. Härom har lagrådet yttrat, att den förebragta utredningen synes giva vid handen, att den nedsättning i arbetsmängd, som 8-timmarsdagens genomförande innebär, icke kan antagas bli ersatt genom ökning i arbetsintensiteten. Vi konstatera med tillfredsställelse detta omdöme från opartiskt håll. Frågan har blivit så omdebatterad, att vi här icke vilja återupprepa skälen för och emot, utan nöja oss med att fastslå, att, såsom förhållandena nu ligga i vårt land, knappt några sakkunniga torde hysa förhoppningar om en ökad arbetsintensitet som en följd av arbetstidens förkortning. Även civilministern synes (jfr sidan 10 i propositionen) icke vilja bestrida, att införandet av 8-timmarsdagen kan medföra en något ökad tunga för produktionen, ehuru han anser denna möjliga olägenhet icke så betydande, att man därför borde avstå från reformens genomförande. Är det nu så, som vi i likhet med lagrådet anse utredningen giva vid handen, att arbetsproduktionen inom vårt land i de flesta näringar kommer att nedgå vid förkortad arbetstid, så måste detta resultera i en förhöjd prisnivå och därmed en minskning i nationalinkomsten och nedsättning i hela befolkningens levnadsstandard. Vi få då mycket längre sucka under den dyrtid, som nu trycker hela vårt folk.

Det är väl antagligt, att industrien skulle även vid minskad arbetstid söka i avsevärd mån hålla produktionen uppe trots den ökade kostnaden, men för detta ändamål kräves uppenbarligen ett ökat antal arbetare. Därvid måste man taga hänsyn till de oerhörda svårigheter, som särskilt under rådande dyrtid måste framkallas av bland annat nödvändigheten av att på kort tid bereda erforderliga bostäder å arbetsplatserna. Och lyckas det industrien att på så sätt draga till sig önskade arbetskrafter, så kan detta endast ske på jordbrukets bekostnad, och skulle alltså leda till att jordbrukets behov av arbetskraft, som redan nu är svår att fylla, skulle ytterligare stegras. Jordbruket komme sålunda, ehuru det på papperet är fritaget från den ifrågasatta lagstiftningen, likväl att dubbelt drabbas därav. Dels är det otvivelaktigt, att trots undantaget för lantbruket lagstiftningen skulle föra med sig en väsentligt minskad arbetstid även inom dess område; och dels skulle såsom nämnt jordbrukets tillgång på nödig arbetskraft förminskas.

Vid ärendets behandling under den lagtima riksdagen i år erinrades från högerhåll, att en stor del av vårt näringsliv befinner sig i ett mycket bekymmersamt läge, till icke ringa del beroende på svårigheter

att finna avsättning för varorna till pris, som betingades av produktionskostnaden, och att med hänsyn härtill tidpunkten för genomförandet av lagförslaget vore mycket olycklig. I anslutning härtill tillåta vi oss erinra, att konjunkturerna sedan i våras ytterligare försämrats och nu för ett flertal av våra större industrier befinna sig i ett läge, som är ägnat att ingiva allvarlig oro för landets ekonomi under den närmaste framtiden. Så mycket mera skäl finnes det nu att iakttaga den allra största varsamhet i fråga om alla åtgärder, som äro ägnade att ytterligare betunga näringslivet. Kommerskollegium framhöll redan i sitt yttrande över förslaget, att tidpunkten för dess genomförande vore den sämsta möjliga. Man torde kunna anmärka, att detta kollegiets yttrande i så måtto är oriktigt, att tidpunkten nu är ännu sämre än den, då yttrandet avgavs.

I fråga om genomförandet av den lagstadgade 8-timmarsdagen i vårt land är man allmänt ense om att man bör taga mycket stor hänsyn till arbetstidens längd inom de med oss konkurrerande stora industriländerna, på det att icke vår exportindustri måtte göras mindre konkurrenskraftig i förhållande till utlandets. Beträffande denna frågas läge i de stora industriländerna förefinnes en viss åtskillnad mellan civilministerns uppfattning och lagrådets. Redan vid framläggandet av propositionen till den lagtida riksdagen anförde civilministern, att 48 timmars arbetsvecka kunde betecknas »såsom ett nästan allmänt internationellt faktum». Han anser, att vad som tilldragit sig sedan mars 1919 visar, att berörda begränsning av arbetstiden alltjämt vinner ökad terräng och är »så nära till internationellt förverkligande som möjligt utan att bindande avtal mellan länderna slutits». Lagrådet åter anser läget vara det, att bortsett från Tyskland de stora industriländerna hittills undvikit att fatta beslut om genomförande för industrien i dess helhet och på en viss tidpunkt av 8-timmarsdagen genom därom stiftad lag, och att man sålunda i dessa länder antingen befinner sig på ett stadium av utredning eller stannat vid principiella beslut, vilkas genomförande bliva beroende på den ekonomiska och politiska ställningens utveckling. Enligt lagrådets mening skulle alltså vårt land i jämförelse med dess konkurrenter bliva bundet tidigare och med mindre möjlighet att lämpa sina produktionskostnader efter uppkommande förhållanden. I fråga om denna meningskiljaktighet kunna vi tryggt hänvisa till handlingarna i ärendet, av vilka såvitt vi kunna förstå framgår, att situationen är den, som lagrådet angivit. Även med hänsyn till den utländska konkurrensen med vår exportindustri anse vi alltså bjudande skäl tala för att icke för närvarande genomföra lagförslaget.

Då vi sålunda anse oss nödsakade yrka avslag å den ifrågavarande kungl. propositionen, skulle det kunna synas onödigt att giva ett yttrande om de särskilda detaljbestämmelserna. Emellertid hava vi inom utskottet deltagit i granskningen av förslagets olika delar och därvid kommit till den uppfattningen, att förslaget i väsentliga delar är av den beskaffenhet, att dess genomförande skulle onödigtvis öka de olägenheter, som ett omedelbart genomförande av en lagstadgad 8-timmarsdag i varje fall enligt vår mening måste medföra. Vi hava inom utskottet påyrkat ändring av dessa delar uti förslaget, men icke lyckats härutinnan ernå någon anslutning från utskottets majoritet. Vid sådant förhållande finna vi den otillfredsställande utformningen av lagförslaget vara ett ytterligare skäl till att yrka avslag å detsamma. Vi anse oss emellertid här nedan böra angiva de viktigaste erinringar, som vi anse vara att göra mot särskilda bestämmelser inom förslaget.

Enligt 1 § c) undantages från lagens tillämpning arbete, som till sin natur är så oregelbundet, att det icke kan förläggas till bestämda tider. Såsom exempel härpå anföres i motiveringen bland annat stuveriarbete vid mindre hamnplatser. Enligt vår övertygelse saknas det skäl att i detta fall göra någon skillnad mellan större och mindre hamnplatser. Stuveriarbetet är enligt sin natur oregelbundet och i alla händelser för brådiskande för att endast kunna utföras på bestämda tider, och detta gäller även de stora hamnplatserna, där ett flertal fartyg på en gång skola lossas eller lastas. Vi anse alltså, att allt stuveriarbete bör undantagas från lagens tillämpning.

I mom. g) i samma paragraf finnes stadgat, att i fråga om flottningsarbete 8-timmarsdagen skall tillämpas beträffande sorteringsarbete vid skiljeställen men däremot icke beträffande själva flottningsarbetet. I flera sakkunniga framställningar har påvisats, att flottningsresultatet i hög grad skulle äventyras, om vid det jämförelsevis lätta sorteringsarbetet en längre arbetstid än 8 timmar om dagen ej skulle få komma till användning. I många fall skulle den medgivna längre arbetstiden vid flottningsarbetet bliva utan nytta, så framt ej sorteringsarbetet skulle få bedrivas i den utsträckning, som motsvaras av sorteringsverkets förmåga att genomsläppa dit ankommande timmer.

Vi hava därför ansett, dels att i 1 § g) orden »utom vid skiljeställe» bort utgå och dels att till 1 § i slutet bort fogas orden »samt l) stuveriarbete», varvid ordet »samt» i slutet av mom. j) bort utgå.

I fråga om arbetstidens begränsning stadgar 4 § såsom det principala, att arbetare icke får användas till arbete under längre tid än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan. Vi bedja däremot få an-

märka, att om en arbetare icke skall få arbeta längre tid något dygn än 8 timmar, slutsumman av veckans arbetstid icke bliver 48 timmar. Inom den svenska industrien har det nämligen blivit en vedertagen kutym efter engelskt mönster, att arbetet skall vara kortare på lördagen än å de övriga veckodagarna. Uppfattningen att arbetet måste vara ordnat på detta sätt har blivit en sådan trossats bland arbetarna, att det utan tvivel är omöjligt att få dem att frångå densamma. Med detta stadgande kommer man alltså icke till en 48 timmars arbetsvecka, utan till en 45 eller 46 timmars arbetsvecka. Vi hava icke förbisett, att det är medgivet arbetsgivare att komma överens om en sådan fördelning av arbetstiden, att densamma under en var av veckans fem första söckendagar utsträcker till 8 $\frac{1}{2}$ timmar, under villkor, att den icke överskrider 48 timmar i veckan. Då emellertid lagförslaget avfattning helt naturligt måste giva arbetaren den uppfattningen, att den förstnämnda fördelningen av arbetstiden bör vara den regelmässiga och den senare undantag, betvivla vi, att det i längden blir möjligt att förmå arbetarna att arbeta efter det senare alternativet. I varje fall blir detta en maktfråga, som utan tvivel kommer att giva anledning till mångfaldiga strider mellan arbetsgivaren och arbetarna. Vill man med den ifrågasatta lagstiftningen främja arbetsfreden, är sålunda den föreslagna avfattningen av ifrågavarande paragraf så otillfredsställande som möjligt. Vi hava därför ansett, att ifrågavarande paragraf bort, om man överhuvudtaget vill hava 8-timmarsdagen genomförd, i enlighet med propositionen till den lagtima riksdagen givas följande lydelse:

'4 §. Arbetare må icke användas till arbete under längre tid, raster oräknade, än 8 $\frac{1}{2}$ timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan.'

Då det uppenbarligen kan medföra mycket svåra olägenheter för det s. k. säsongarbetet, om detta skall vara underkastat den i 4 § angivna begränsningen, anse vi, att i 5 § bort intagas ett stadgande av innehåll, att arbetsrådet må medgiva undantag från de i 4 § angivna begränsningar även beträffande arbete i en näringsgren, där på grund av verksamhetens beskaffenhet arbetet årligen är nedlagt under minst sex månader i följd.

Följderna av en inskränkning genom lag av tillåten arbetstid beror i högst väsentlig mån på möjligheten för arbetsgivarna att anlita övertidsarbete. Särskilt beror den inhemska industriens konkurrensduglighet i förhållande till utlandets i väsentlig mån på möjligheten att erbjuda leverans inom bestämd kort tid. Vi anse, att med hänsyn härtill rätten till övertidsarbete enligt lagförslaget är alltför knappt tillmätt och att den högst medgivna tiden utan olägenhet torde kunna sättas till 40

timmar under en kalendermånad. Och då bestämmelsen om övertidsarbete mången gång skulle bliva utan egentligt värde, om ej arbetare under 18 år skulle få däri användas, torde även dessa böra inbegripas under bestämmelsen.

Det sista stycket i 7 § angående arbetares skyldighet att utföra övertidsarbete hör tydligen icke hemma inom den nu ifrågasatta lagstiftningen och bör därför utgå.

Med hänsyn härtill hava vi påyrkat, att 7 § bort givas följande lydelse:

'Finner arbetsgivare i annat fall, än som avses i 6 §, med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete utöver begränsning, som är angiven i 4 § eller kan hava meddelats med stöd av 5 §, vare därtill berättigad för högst 40 timmar under loppet av en kalendermånad. Därutöver må för nödvändiga förberedelser eller avslutningsarbeten enstaka arbetare användas under högst 10 timmar under loppet av en kalendermånad.'

Enligt förslaget vid årets lagtima riksdag skulle den ifrågasatta lagstiftningen träda i kraft beträffande arbete, som bedrives oavbrutet såväl dag som natt, den 1 juni 1920 och beträffande annat arbete den 1 oktober 1919. Enligt det nu framlagda förslaget hava dessa tider framskjutits till för det förra fallet den 1 juli 1920 och för det senare den 1 januari 1920. Det synes oss emellertid uppenbart, att de sålunda utmätta tiderna för lagens trädande i kraft äro alltför knappa, för att industrien skall hinna vidtaga de ändringar, som äro absolut nödvändiga för lagens tillämpning. Särskilt torde detta gälla sådana fall, där det blir nödvändigt att skaffa bostäder åt ett ökat antal arbetare. Vi hava därför ansett, att dessa tidsbestämmelser bort framflyttas för sådant arbete, som bedrives såväl dag som natt, till den 1 juli 1921 och för annat arbete till den 1 juli 1920.

Både på grund av vår allmänna uppfattning, att en lagstadgad 8-timmarsdag icke kan för närvarande genomföras i vårt land utan de största vådor för vårt ekonomiska liv, och på grund av den bristfälliga beskaffenheten av det nu framlagda förslaget anse vi oss nödsakade att yrka avslag å den kungl. propositionen och utskottets förslag.»

2) av herrar *Johansson* i Kälkebo, *Anders Elisson* och *Ericson* i Obergå, vilka anför:

»Det av utskottsmajoriteten här ovan tillstyrkta lagförslaget om arbetstidens begränsning finna vi icke vara gagneligt för vårt lands ekonomiska utveckling, och lagen skall enligt vår uppfattning ej heller med-

föra den välfärd för därav berörda arbetare, som dess förespråkare i första rummet åsyfta.

Ur nationalekonomisk synpunkt är oemotsägligt, att förkortningar av arbetstiden medföra tillbakagång i den samhälleliga produktionen, för såvitt att den kortare arbetstiden icke kompenseras genom en motsvarande höjning av arbetsintensiteten. Det synes oss vara under ärendets behandling styrkt, att man för större delen av vårt lands industri icke kan förvänta en sådan stegring av arbetsintensiteten, som svarar mot den genom lagen åvägabragta förlusten i arbetstid. Utan att hava haft tillfälle att närmare granska de beräkningar, som framlagts rörande storleken av den väntade ökningen i industriens produktionskostnader i och med lagens ikraftträdande, anse vi givet, att en sådan ökning i produktionskostnaderna kommer att inträda. Härav kommer, såsom från alla håll måste medgivas, att följa stegrade varupris och en tillbakagång av levnadsstandarden inom de konsumerande befolkningslagren.

Dessa anmärkningar hava så mycket större betydelse, som vi för närvarande befinna oss vid en tidpunkt, då världens nationer bereda sig på en starkare internationell konkurrens än måhända någonsin tillföre. Då utskottsmajoriteten gör gällande, att farhågorna för konkurrensen från främmande länder med längre arbetstid ej kunna tillmätas någon större betydelse, så grundas denna uppfattning på att ett antal länder, vilka i allt fall numera icke kunna räknas till de största industriländerna, redan genomfört lagstadgad 8-timmarsarbetsdag. Oavsett om dessa länders erfarenheter skola gå i den önskade riktningen, får emellertid icke förglömmas, att 8-timmarsdagen ännu i denna stund icke är allmännare genomförd i Amerikas Förenta stater, att det engelska, för parlamentet framlagda lagförslaget icke slutbehandlats, samt att Japan, som numera ryckt fram till en industriell stormakt, icke har någon lagstiftning av nu omberört slag. Medan det eljest vid behandling av skilda frågor, som beröra vårt lands ställning till de stora nationerna, brukar sägas, att vi böra intaga en avvaktande hållning, åsyftas i föreliggande fall, där dock särskild försiktighet är av nöden, ett motsatt förfarande. Att utskottsmajoriteten icke varit blind för de svårigheter, vari den plötsliga reduktionen av arbetstiden under nuvarande internationella förhållanden kan komma att försätta åtminstone vissa grenar av vår industri, framgår av dess motivering för bibehållandet av 15 § i lagförslaget.

De rent ekonomiska synpunkterna få visserligen vid avgörandet av frågor, som jämväl äga social innebörd, icke vara allena utslagsgivande. De bästa och redligaste avsikter att förbättra de kroppsarbetande klassernas levnadsvillkor kunna emellertid leda till motsatta följder mot dem,

som avses, därest grundlagarna för det ekonomiska samhällslivet icke tillfyllest beaktas.

Det starkaste socialpolitiska argumentet för lagen om 8-timmars-arbetsdag hänför sig till industriarbetarens behov av ökad tid till omväxling i ett ofta ensidigt och tröttande arbete samt till rekreation och intellektuell verksamhet. Det är även för oss jordbrukare begripligt, att ett sådant behov måste hava förefunnits för några årtionden tillbaka, då arbetstidens längd inom många industrigrenar gav föga tid över för arbetaren annat än till måltider och sömn. Fackförningarnas svaga utveckling förklarade då även, att ett ingripande i lagstiftningsväg för arbetaren framstod som den enda framkomliga vägen att nå det efterlängtda målet. Sedan den tiden hava emellertid industriarbetarna genom sitt så starkt ökade ekonomiska och politiska inflytande förvärvat sig allt större möjligheter att på det fria avtalets väg uppnå förkortningar i arbetstiden. Den genomsnittliga arbetstiden inom vår, liksom andra länders industri har också, enligt vad meddelade upplysningar givit vid handen, under senare tid oavlåtligt minskats. Med hänsyn härtill synes oss hållbara skäl icke hava förebragts för åsikten, att ett allmänt lagstadgande om maximiarbets tid numera är nödvändigt för arbetareklassens skyddande mot kroppslig överansträngning och själslig uttröttnings.

I de allra flesta fall kan förutses, att när en ytterligare förkortad arbetstid är för arbetaren nyttig och behövlig samt ur synpunkten av industriföretagets ekonomi möjlig att genomföra, densamma skall kunna allt fortfarande vinnas på det fria avtalets väg. Skulle det i särskilda fall visa sig, att för vissa yrkesgrupper av arbetare i vissa industrier sådana hygieniska eller andra förhållanden föreligga, att en förkortning av arbetstiden för vuxna manliga arbetare till viss maximigräns är verkligt erforderlig och därtill icke kan vinnas annat än genom lagstiftningens ingripande, så vilja vi icke ställa oss avvisande mot härav betingade tillägg till den nu gällande arbetareskyddslagstiftningen och med denna sammanhängande lagar. Den av utskottsmajoriteten nu förordade lagen innebär emellertid — trots de mindre jämkningar och undantag som skulle tillåtas enligt densamma — en generell statlig reglering, som i flertalet fall icke påkallas av de rådande arbetsförhållandenas beskaffenhet. Den tager därtill icke nödig hänsyn till de skiftande tekniska anordningarna inom olika industrier och yrkesarbeten samt till vårt lands växlande klimatiska och andra naturförhållanden. Vi kunna, ej minst med tanke på erfarenheterna av statsregleringarna inom näringslivet under krigsåren, icke frigöra oss från farhågan, att lagen kommer att giva

anledning till en mångfald oformliga konsekvenser ävensom till talrika lagöverträdelser, som nog komma att minska även arbetarnas nu förutsatta tillfredsställelse med densamma.

För oss såsom representanter för de fristående jordbrukareorganisationerna tillkommer slutligen såsom ett av de förnämsta skälen till vårt motstånd mot lagen, att densamma kommer att medföra uppenbart skadliga följder för vårt lands modernäring.

Genom införandet av lagstadgad 8-timmars-arbetsdag inom större delen av industrien bliva industriens arbetare försatta i en särställning gentemot arbetarne i jordbruket, som kommer att av jordbruksarbetarna uppfattas såsom en förmån. Utan tvivel kommer detta förhållande att förorsaka en stegring i den bortströmning av arbetskraft från jordbruket till industrien, som pågått sedan flera årtionden tillbaka och som berövat jordbruket tiotusental av dess kraftigaste armar. Även nödvändigheten för många industrier att till följd av arbetstidens reduktion öka sin arbetarestam kommer givetvis att verka i samma riktning. Den kroniska brist på fullvärdig arbetskraft, varav jordbruket sedan länge är lidande, kommer sålunda att ytterligare ökas. Verkningarna härav på livsmedelsalstringens såväl omfattning som produktionskostnader lära snart nog komma att förmärkas ej minst av de konsumerande klasserna. Det synes oss egendomligt, att man nu vill forcera fram en åtgärd med dessa följder, då ju statsmakterna under de senaste åren vid flerehanda tillfällen lagt i dagen sin beredvillighet att främja jordbruksproduktionen inom landet.

Såsom följd av en lagstadgad arbetstid inom industrien tillkommer vidare, att krav på en liknande reglering kommer att resas även av arbetarna inom jordbruket. Utskottsmajoriteten erkänner själv detta på ett ställe i sitt utlåtande, där det heter: »Säkerligen kommer frågan om lagstadgad reglering av lantarbetarnas arbetstid att förr eller senare påkalla statsmakternas ingripande». Försåvitt nu kravet i fråga icke framdeles tillmötesgås, komma de nyss angivna olägenheterna för jordbruket i avseende å tillgången på arbetskraft att fortfara. Att åter tillmötesgå ett krav på lagstadgad förkortning av den nuvarande arbetstiden inom jordbruket och dess binärningar skulle, såsom varje jordbrukare förstår, betyda detsamma som att avsevärt försvaga den ekonomiska grundvalen för alla jordbruk, vari så många arbetare äro sysselsatta, att jordbruken i fråga falla under lagstiftningen. Någon gräns mellan större och mindre jordbruk torde för övrigt i en sådan lag icke kunna upprätthållas.

Av nu anförda skäl få vi härmed hemställa, att riksdagen måtte avslå det förevarande förslaget till lag om arbetstidens begränsning.»

3) av herr *Lövgren* i Nyborg, som anförde:

»Då jag icke, av skäl som finnas anförda i de från socialdemokratiskt håll framförda motionerna, kan biträda utskottets förslag till lag om arbetstidens begränsning, utan anser att lagen först efter ett bifall till de i dessa motioner framförda yrkandena blir tillfredsställande, tillåter jag mig hemställa att riksdagen ville företaga följande ändringar i utskottets förslag.»

Ifrågavarande ändringsyrkanden återfinnas vid vederbörande paragrafer här nedan.

B) Rörande lagförslagens särskilda bestämmelser:

Vid 1 §:

av herr *Lövgren* i Nyborg, som hemställt:

att denna paragraf måtte erhålla samma lydelse som i Kungl. Maj:ts förslag med den förändring,

- 1) att i första stycket sista satsen orden »i regel flera än tre» utgå;
- 2) att punkterna c) och d) utgå;
- 3) att ordet »trädgårdsskötsel» i punkt h) utgår; samt
- 4) att punkt i) utgår.

Vid 2 §:

av herr *Lövgren* i Nyborg, som hemställt:

att de två sista raderna, som börja med ordet »ritare» och sluta med ordet »kontorsbiträde» måtte utgå.

Vid 3 §:

av herr *Hult*, som med instämmande av herr *Olsson* i See yttrat:

»Frågan om arbetsrådets uppgift och befogenhet torde i endast ett avseende varit föremål för olika meningar, nämligen då det yppas tvekan, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant, varå denna lag skall äga tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare är att räkna såsom arbetare enligt lagen.

Arbetstidskommittén föreslog, att arbetsrådet i sådant fall skulle äga träffa avgörande, och detta förslag upptogs i det till innevarande års förra lagråd remitterade förslaget till lag om arbetstidens begränsning. Vid remitterandet av lagförslaget yttrade vederbörande departementschef till statsrådsprotokollet följande:

»Beträffande frågan, huruvida åt arbetsrådet bör anförtros att pröva, om visst arbete är att hänföra till sådant, varå arbetstidslagen skall äga tillämpning eller huruvida vissa arbetstagare äro att räkna såsom arbetare enligt lagen, synes mig någon tvekan kunna föreligga. Arbetsrådets egentliga uppgift enligt lagförslaget är att pröva framkomna anspråk på undantag från vissa bestämmelser i arbetstidslagstiftningen. Prövningen av dylika frågor är av huvudsakligen praktisk-teknisk art. Den prövning, som enligt 3 § i lagförslaget skulle ankomma på arbetsrådet, innebär däremot väsentligen en lagprövning.

Då emellertid det avgörande, som enligt 3 § skulle läggas hos arbetsrådet, väl i regel torde få karaktär av yttrande eller råd till arbetsgivare eller arbetare, samt praktiska skäl tala för kommitténs förslag, har jag funnit mig kunna biträda detsamma. Yrkesinspektionens chefsmyndighet, socialstyrelsen, anlitas ofta för yttranden och råd med avseende å arbetarskyddslagens tillämplighetsområde.

3 § i mitt förslag är därför oförändrad upptagen från kommittén.»

Lagrådets yttrande över lagförslaget i denna del är av följande lydelse:

»Såsom förevarande paragraf är avfattad, skulle den kunna giva anledning till det antagandet, att i alla tvivelaktiga fall, och således även då frågan vore föremål för domstols bedömning, det skulle tillkomma arbetsrådet att med bindande verkan besluta uti de ämnen, varom i paragrafen förmäles, och av stadgandet i 15 § framgår, att ett dylikt beslut ej skulle få överklagas.

Av de motiv för paragrafen, som givits av arbetstidskommittén, från vilkens förslag stadgandet upptagits oförändrat, framgår emellertid, att meningen icke varit att genom detsamma utesluta domstols prövningsrätt.

Denna ståndpunkt torde också vara den riktiga. Det skulle otvivelaktigt många gånger innebära en onödig omgång, om domstol i alla de fall, då någon tvekan om avgörandet kunde uppstå, skulle nödgas vända sig till arbetsrådet för erhållande av besked. För övrigt måste det ju alltid bero på den domstol, som hade det särskilda målet till bedömning, att avgöra, om frågan vore tvivelaktig eller ej, och det skulle ju ej kunna undgåas, att avgörandet härav i alldeles lika fall komme att utfalla olika vid särskilda domstolar. Enheten i rättstillämpningen skulle på detta sätt lätt kunna äventyras i stället för befordras genom arbetsrådets prövningsrätt.

Ett sätt att undanröja nu påvisade oegentlighet vore att åt paragrafen giva en lydelse i huvudsak motsvarande den, som 15 § i lagen

den 5 juli 1901 angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete hade, dock med den förändringen, att det alltid skulle stå arbetsgivaren fritt att, innan han ordnade visst arbete, begära arbetsrådets utlåtande.»

Med anledning av dessa lagrådets erinringar yttrade departementschefen följande till statsrådsprotokollet vid föredragning av lagförslaget, som förelades årets lagtima riksdag:

»Beträffande 3 §, i avseende å vars innebörd jag redan tidigare uttryckt tvekan, har lagrådets erinran föranlett en mer betydande omarbetning. Befogenheten för arbetsrådet att i ett par avseenden rörande lagens tillämpning meddela bindande beslut har sålunda förbytts till ett åliggande för rådet att på begäran av domstol eller person, vars rätt därav beröres, avgiva utlåtanden i alla frågor rörande lagens tillämpning.»

Det förslag, som sålunda förelades riksdagen, tillstyrktes av dess andra särskilda utskott, men den reservation till förman för kommittéförslaget, som fogades till betänkandet från vänsterhåll, erhöll majoritet vid lagförslagets behandling i andra kammaren, under det att lagförslaget i sin helhet förkastades av första kammaren.

I den till urtima riksdagen i ämnet avlåtna kungl. propositionen har emellertid ifrågavarande lagrum på nytt givits i huvudsak samma innehåll som kommittéförslaget, d. v. s. man vill tillägga arbetsrådet rätt att besluta i stället för att vara rådgivande, och anledningen till denna återgång till det ursprungliga förslaget uppger herr statsrådet vara det ytterligare övervägande av spörsmålet, som gjorts, och varvid herr statsrådet funnit de synpunkter, som anförts i berörda reservation, vartill andra kammaren anslutit sig, vara värda beaktande.

Under behandlingen härav i utskottet har jag emellertid yrkat, att lagförslaget måtte återföras till den ordalydelse, det i denna del hade i utskottets förslag vid lagtima riksdagen, till vilket förslag jag inom utskottet anslöt mig på av lagrådet anförda skäl.

Vid förnyat övervägande av vad i berörda reservation samt vid behandlingen av förslaget inom andra kammaren anförts för den av reservanterna förfäktade meningen samt av vad innevarande års senare lagråd anført, har jag nämligen funnit mig icke böra frångå min tidigare uppfattning, huru denna sak lämpligast torde böra ordnas för att tjäna ett praktiskt syfte.

Till de principiella och sakliga skäl, som av bägge lagråden anförts mot den lösning av frågan, till vilken Kungl. Maj:t inbjuder, vill jag endast lägga ett, som torde vara nog så beaktansvärt, då man vill till-

erkänna arbetsrådet beslutanderätt för uppnående av större snabbhet vid ärendes avgörande, det nämligen, att det torde komma att fordras så pass vidlyftig utredning i varje till arbetsrådet hänskjutet ärende av den natur, som i lagens 3 § avses, för att arbetsrådet skall kunna besluta i ärendet, att det säkerligen kommer att ställa mycket stora krav på åtminstone den del av befolkningen, som saknar insikt i behandlingen av dylika ärenden. Det är därför min bestämda övertygelse, att det blivit ändamålsenligare och lättare för dem, som komma att behöva inhämta arbetsrådets mening i en eller annan angelägenhet, om arbetsrådet varit endast rådgivande.

Dessa synpunkter har jag ansett mig böra framhålla, utan att dock framställa något yrkande.»

Vid 4 §:

av herr *Lövgren* i Nyborg, som yrkat:

att i första stycket måtte införas bestämmelse om att väntetid inräknas i arbetstiden, samt

att sista stycket måtte omformuleras så, att väntetid och måltidsraster inräknas i arbetstiden, och att den genomsnittliga arbetstiden räknas inom en tidrymd av två veckor.

Vid 5 §:

av herr *Lövgren* i Nyborg, som hemställt:

att hela paragrafen måtte utgå ur lagen.

Vid 7 §:

av herr *Lövgren* i Nyborg, som yrkat, att sista meningen i första stycket, som börjar med orden »Därutöver må för» samt slutar med ordet »kalendermånad», måtte utgå ur lagen.

Vid 9 §:

av herrar *Pers, Hult, von Koch, Olsson* i See och *Karlsson* i Gasabäck, vilka anförde:

»Bestämmelserna angående valet av ledamöter i arbetsrådet ha vi ej i allt kunnat biträda. Enligt desamma skola arbetsgivare- och arbetarrepresentanterna utses allenast bland sådana personer, som föreslagits antingen av rikssammanslutningar bland arbetsgivare, *vilkas medlemmar sysselsätta minst 50,000 arbetare*, eller av rikssammanslutningar bland

arbetare, som räkna minst 50,000 arbetare. Härigenom begränsas i själva verket Kungl. Maj:ts val av ledamöter till allenast sådana personer, som föreslagits av de tvänne stora rikssammanslutningar, vilka äro av ovan angivna storlek, och fara kan uppstå, att arbetsrådet ej blir representativt för *all* den verksamhet, som faller under lagen. Särskilt med hänsyn till den stora befogenhet, som i förslaget givits arbetsrådet, ha vi ansett, att Kungl. Maj:ts val av ifrågavarande ledamöter ej bort begränsas så som skett. Ur dessa synpunkter ha vi yrkat på att § 9 i denna del borde ha fått den lydelse, som den hade i Kungl. Maj:ts proposition angående arbetstidens begränsning vid 1919 års lagtima riksdag.»

Vid 15 §:

av herr *Lövgren* i Nyborg, som hemställt, att hela paragrafen måtte utgå ur lagen.

Vid slutstadgandet:

av herr *Lövgren* i Nyborg, som yrkat:

att tiden för lagens ikraftträdande, vad gäller arbete, som bedrives oavbrutet såväl dag som natt, måtte ändras till den 1 april 1920, och att begränsningen av lagens giltighetstid till den 31 december 1923 måtte utgå ur lagen, samt

att i lagen måtte införas bestämmelse om att arbetstiden för gruv-industrien vid underjordsarbete och vid de öppna gruvorna i Norrbotten bestämmes till 6 timmar per dag och skift.

II. Vid punkt E) av utskottets hemställan

av herrar *A. C. Lindblad, Lindley, Johan Nilsson* i Malmö, *Sigfrid Hansson, Lindqvist* i Kosta, *Holmström, Hagman* i Stockholm, *Sjöström* och *Lövgren* i Nyborg, vilka anført:

Det av Kungl. Maj:t för urtima riksdagen framlagda och av utskottet tillstyrkta förslaget till lag angående arbetstidens begränsning avser som bekant icke de vid jordbruket anställda arbetarnes arbetstid. Anledningen till detta undantag torde väl närmast vara, att man ansett förhållandena inom jordbruket vara så egenartade, att arbetstidsfrågan kräver särskild behandling, vilken förutsätter att en noggrann utredning först verkställles.

Herr Lindhagen har i sin motion erinrat om att riksdagen redan 1907 hemställde hos Kungl. Maj:t om en sådan utredning och att en del statistiska undersökningar också företagits.

Enligt de upplysningar, socialstyrelsen tillhandahållit utskottet, föreligger nu tack vare dessa undersökningar ett ganska rikt material betydande arbetstidsförhållandena inom denna näringsgren. Socialstyrelsen säger sig med hänsyn till det aktuella intresse, jordbruksnäringens arbetstidsförhållanden f. n. erbjuda, ha i 1918 års årgång av lantarbetarestatistiken, vilken väntas föreligga färdig mot slutet av innevarande år, upptagit arbetstidsspörsmålet till väsentligt fördjupad behandling. Resultatet av dessa omfattande undersökningar torde alltså kunna utgöra en något så när säker grund för en utredning angående möjligheten att även på detta område genomföra en i lag reglerad arbetstid.

Med hänsyn härtill och framför allt till frågans stora sociala betydelse samt till den strävan, som på senaste tiden gjort sig gällande bland lantarbetarne att förbättra sina levnadsvillkor, synes det oss välbeträkt, om denna frågas utredning och positiva lösning påskyndades.

Vi hemställa därför,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla, att utredningen av den i 1907 års riksdagsskrivelse inneslutna frågan rörande begränsning av lantarbetarnes arbetstid måtte påskyndas, så att förslag i frågan må så snart som möjligt föreläggas riksdagen.
